

(S)kolan

Om politisk snedvridning i grundskolans läroböcker

Mauricio Rojas

(S)KOLAN!

OM POLITISK
SNEDVRIDNING
I GRUNDSKOLANS
LÄROBÖCKER

TIMBRO

rapport

(S)kolan

Om politisk snedvridning i grundskolans läroböcker

Mauricio Rojas

Riksdagsledamot och docent i ekonomisk historia

TIMBRO

Maj 2007

ISBN: 978-91-7566-612-9

Timbro, Box 5234, 102 45 Stockholm

Tel 08-587 898 00, fax 08-587 898 55

info@timbro.se

www.timbro.se

Innehåll

Förord	3
Inledning	5
Välstånd och fattigdom i vetenskaplig tappning	7
Välstånd och fattigdom i utvecklingsekonomisk forskning	7
Hur Sverige blev ett rikt land	9
Vetenskapliga litteraturkällor	12
Välstånd och fattigdom i ideologisk tappning – Bonniers geografibok	13
Fattiga och rika länder: en rövarhistoria	13
Hur Sverige blev ett rikt land	16
Osynliggörande och politisk kreationism – Bonniers historiebok	18
Osynliggörandet av det liberala systemskiftet	18
Osynliggörandet av den svenska modellen och dess historia	19
1930-talets kris och den politi(s)ka kreationismen	21
Den socialdemokratiska förlagan till Bonniers lärobok	24
Socialdemokratins lovsång i Libers tappning	27
Från mörkret stiga vi mot ljuset	27
Per Albin räddar landet	29
Lycksalighetens ö och globaliseringens onda makt	31
Natur och Kulturs Levande historia	33
Socialdemokraterna skriver historien och skolböckerna populariserar den	35
Slutord om skolans demokratiska uppdrag	38
Litteraturförteckning	40
Fotnoter	43

Förord

Tack till Alexandra, som satte mig på spåret – med hopp om att kommande generationer ska kunna plugga i böcker fria från politisk propaganda.

I rapporten *Välkommen till Sverige*¹ granskade Patrik Andersson, Nima Sanandaji och Fredrik Segerfeldt ett tiotal böcker som invandrare och flyktingar använder inom ramen för Svenska för invandrare (Sfi). Resultatet av den granskningen var entydigt, de nyanlända bekantar sig inte bara med ett nytt språk utan också med en bild av svensk historia som mer än något annat liknar socialdemokratisk propaganda.

Budskapet i den analyserade kurslitteraturen var lättbegripligt och rakt: Vi har socialdemokratin och arbetarrörelsen att tacka för praktiskt taget allt det goda som finns i landet. Välståndet skapas i politikens värld, genom arbetarorganisering, strejker och – framför allt – socialdemokratiskt maktinnehav. En enkel saga om Sveriges utveckling serveras på enkel svenska: Det var en gång ett eländigt land, med extremt fattiga människor, djupa orättvisor och förtryckta arbetare. Då kom socialdemokratin och arbetarrörelsen, som genom kamp och reformer skapade landets välfärd och omvandlade Sverige till ett rättvist samhälle.

I denna berättelse förekommer knappast ord som *företagare*, *företag*, *entreprenör* eller *marknadsekonomi*. Inte heller finns det mycket om avskaffandet av skråsystemet, införandet av näringsfriheten och hela det liberala systemskiftet som i mitten på 1800-talet skapade de institutioner som banade vägen för Sveriges industri- och välståndsgenombrott kring sekelskiftet 1900. Hjältarna heter inte Johan August Gripenstedt, Gustaf de Laval, Lars Magnus Ericsson eller Gustav Dalén. Och de organisationer som har skapat det svenska välståndet heter inte LM Ericsson, AGA, SKF, Sandvik, Separator eller ASEA.

Inte mycket finns heller att läsa om det långvariga och mycket nära samarbetet mellan arbetsgivare och arbetstagare samt mellan stora företag och den socialdemokratiskt ledda staten som präglade stora delar av 1900-talet och utgjorde grunden för den svenska modellen. Enligt kurslitteraturen var det tack vare klasskampen som det moderna Sverige byggdes. Det var löntagarnas heroiska kamp mot ”den lilla överklassen av industrimagnater, köpmän och ämbetsmän” som vände på ett förtryckande klassamhälle, där ”de rika blev rikare” och ”de fattiga levde kvar i misär”, som det står att läsa i en av de granskade texterna.

Det var givetvis djupt oroväckande att få veta att flyktingar och invandrare indoktrineras med denna förljugna bild av vårt lands historia, men min oro växte ännu mer när jag började förstå att det inte bara var nykomlingar som utsattes för denna propagandabild utan

också många av våra skolbarn. Det blev jag varse när min dotter, som i höstas gick i grundskolans nionde klass, bad mig om hjälp med en skoluppgift som handlade om hur Sverige blev ett rikt land. Läroboken (*SO Direkt Geografi 3*) där frågan ställdes, och som skulle användas som underlag för svaret, var inte utgivet av något udda eller obetydligt förlag utan av Bonnier Utbildning, som är det tredje största på området och, enligt egen utsago, ”Sveriges snabbast växande läromedelsförlag”.²

Frågeställningen om Sveriges framgångsrika utveckling var en central del av ett kapitel om välstånd och fattigdom i världen. Precis som i många av de böcker som används inom ramen för Svenska för invandrare stod där inte ett ord om Sveriges ekonomiska liberalisering och bildandet av en modern marknadsekonomi eller om frihandelns betydelse, Gripenstedt, våra geniala innovatörer och världsberömda företag. Allt detta osynliggjordes i en text som ville ge skoleleverna ett svenskt perspektiv på vår samtids mest avgörande fråga, nämligen hur fattigdomen och underutvecklingen kan besegras på global nivå. Det var lika anmärkningsvärt som om en skolbok på fullt allvar hade velat förklara människans evolution utan att beakta Darwins utvecklingslära. Än mer vilseledande var hela förklaringen till att andra länder blev rika medan många förblev fattiga. Allt handlade om kolonialism och förtryck i bästa marxistiska anda: ”Det som ledde till fattigdom i kolonierna ledde alltså samtidigt till utveckling och rikedom i Europa.” Det var som kopierat från vänsterpartiets internationella program!

Min dotter fick då låna Lars Magnussons *Sveriges ekonomiska historia*, och efter att ha läst några kapitel där kände hon sig grundlurad. Hon hade aldrig trott att en skolbok skulle kunna ge en så vilseledande bild av ett så viktigt ämne. Hon var förfärad över att hon hade kunnat missa allt det väsentliga som gjorde Sverige till ett rikt land och som, på samma sätt, kan lyfta dagens fattiga ur deras fattigdom.

Bekantskapen med min dotters lärobok gav upphov till denna granskning av vad grundskolans läroböcker lär ut om Sveriges utveckling till ett modernt och välmående samhälle. Resultatet av mitt arbete ligger väl i linje med granskningen av kurslitteraturen för invandrare. De flesta av våra mest använda skolböcker ger en bild av Sveriges utveckling som saknar förankring i den vetenskapliga litteraturen och återger i allt väsentligt socialdemokratiens propagandabild av den utvecklingen. Det betyder att dessa läromedel på ett flagrant sätt bryter mot skollagens och läroplanens krav på vetenskaplig grund, saklighet och allsidighet som skolarbetets utgångspunkt. På samma sätt sviker de också skolans demokratiska uppdrag, som är oförenligt med alla typer av indoktrinering, det vill säga av ensidig intellektuell eller politisk påverkan. Så ligger det till i våra (s)kolor, och om det handlar denna skrift.

Mauricio Rojas

Inledning

Undervisningen skall vara saklig och allsidig.

Läroplan för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94)

Undervisningen i skolan skall alltså bygga på vetenskaplig grund, vilket kräver utbildade lärare med goda ämneskunskaper. Kraven på vetenskaplig grund, saklighet och allsidighet innebär att vetenskapens kunskapsläge, anpassat till elevernas ålder, skall vara utgångspunkten.

Skolverket, november 2006

Det är precis så de flesta av oss tror att undervisningen bedrivs i våra skolor – opartiskt, sakligt, mångfacetterat och, inte minst, på vetenskaplig grund. Vi antar att respektive vetenskaps kunskapsläge bildar naturlig utgångspunkt för skolarbetet och att skolböckerna på ett sakligt sätt återspeglar detta. Att åsidosätta vedertagna vetenskapliga förklaringar och bortse från grundläggande händelser och orsakssammanhang borde betraktas som helt förkastligt i ett skolsammanhang. Än mer förkastligt skulle det anses vara att ge en partisk bild av verkligheten, där det som en viss politisk åskådning, ideologi eller tro påstår ersätter det vetenskapligt belagda.

Så har också Skolverket nyligen påpekat i en uppmärksamman granskning av en kristen skola i Stockholm (Andreasgymnasiet).³ I eventuella konflikter mellan vad trosläran och vetenskapen ger för förklaring till en viss händelse ska den vetenskapliga förklaringen utgöra undervisningens självklara grund. Denna får under inga omständigheter åsidosättas och än mindre ersättas med trobaserade föreställningar. Skolverkets utlåtande är absolut tydligt om detta: ”En skola, som vill följa bestämmelserna och behålla sitt tillstånd och sin offentliga finansiering, måste i sin undervisning hålla sig till den vetenskapliga grunden.”

Så ska det givetvis vara. Tro, ideologi och politiska åskådningar får naturligtvis presenteras och diskuteras men inte åsidosätta eller ersätta den vetenskapliga grunden. Vedertagna forskningsrön inom en vetenskaplig disciplin får dessutom inte ifrågasättas eller misstänkliggöras utifrån sådana utgångspunkter. Det är genom vetenskapliga metoder och granskningar som vetenskapliga resultat ska kritiseras och förändras.

Utifrån dessa självklara krav kommer jag att granska våra främsta grundläroböcker i historia vid grundskolans högstadium.⁴ Jag kommer också att granska den bok som väckte både min oro och mitt intresse för skolböckerna, nämligen Bonniers geografibok.

De granskade läroböckerna är:

- *SO Direkt Geografi – Ämnesboken* av Wiwi Ahlberg, Herman Blom och Lars Erik Åse. Förlag: Bonnier Utbildning (Stockholm 2005), som ägs av Bonnier AB, ett ledande företag på bokmarknaden.
- *SO Direkt Historia – Ämnesboken* av Bengt Almgren, Berndt Tallerud, Hans Thorbjörnsson och Hans Tillman. Förlag: Bonnier Utbildning (Stockholm 2005).
- *SO·S Historia – Ämnesboken* av Elisabeth Ivansson och Mattias Tordai. Förlag: Liber/Almqvist & Wiksell (Stockholm 2003). Liber AB är ledande i Sverige på läromedel och tillhör Wolters Kluwer Education (WKE), Europas främsta förlag inom läromedelsproduktion.
- *SOL 3000 Levande historia 7–9* av Kaj Hildingson och Lars Hildingson. Förlag: Natur och Kultur (Stockholm 2003). Till skillnad från andra förlag är Natur och Kultur en stiftelse och har en stark ställning inom läromedelsproduktionen.

Det har inte gått att få en exakt bild av hur frekventa dessa olika läroböcker är och inte heller av deras respektive upplagor eller försäljningssiffror. Skolverket har aldrig gjort någon sådan undersökning och förlagen har – av konkurrensskäl – inte velat lämna uppgifter om storleken på upplagor eller antal sålda exemplar. Ändå kan man med ganska stor säkerhet anta att just dessa böcker är de mest använda i våra grundskolor. Dels på grund av den dominerande ställning på läromedelsmarknaden som de utgivande förlagen har, dels som resultat av de läromedelsenkäter som bland historielärarna har gjorts inom ramen för det nordiska forskningsprojektet *Historia i läromedlen*.⁵

Mitt granskningsarbete har fokus på en frågeställning av avgörande betydelse för elevernas förståelse av Sveriges utveckling, och därigenom andra länders utveckling, nämligen hur och varför Sverige blev ett rikt land. Framställningen börjar med en kort exposé över det vetenskapliga forskningsläget inom ekonomisk historia och utvecklingsekonomi gällande ”orsakerna till nationernas välstånd”, för att begagna en klassisk formulering. Sedan redovisar jag forskningsläget angående Sveriges industri- och välståndsgenombrott. På detta vis kan vi få en mall utifrån vilken läroböckernas saklighet och vetenskapliga förankring kan granskas. Efter det inleds granskningen med Bonniers geografibok och fortsätter med Bonniers historiebok. Därefter behandlas, i tur och ordning, Libers och Natur och Kulturs historieböcker. Arbetet kompletteras med ett kapitel om det socialdemokratiska historieskrivandet och dess inverkan på det som kan kallas den ”normalsvenska” bilden av Sveriges utveckling från ett fattigt till ett rikt land. Det är existensen av och styrkan i denna hegemoniska bild av vår historia som kan förklara varför flera av våra främsta läromedel kan ge en så tillrättalagd och politiskt vinklad bild av vårt lands moderna historia. Några ord om skolans demokratiska uppdrag och dess oförenlighet med alla former av indoktrinering avslutar denna skrift.

Välstånd och fattigdom i vetenskaplig tappning

Välstånd och fattigdom i utvecklingsekonomisk forskning

Forskningen har gjort en märklig resa vad gäller att förklara den utveckling som, med utgångspunkt i Storbritannien, har gjort ständigt fler länder välmående och utvecklade. De klassiska ekonomerna, från Adam Smith till Karl Marx och likaså den så kallade tyska historiska skolan och den moderna sociologins grundargestalter, som Ferdinand Tönnies och Max Weber, betonade institutionernas avgörande betydelse för den industrialisering, modernisering och språngartade utveckling som med början vid 1700-talets mitt i grunden har förändrat mänsklighetens tillvaro. Det handlar om de institutioner som lade grunden till en växande ekonomisk frihet och som så småningom ledde till att moderna marknadsekonomier uppstod, där företagare, innovatörer och arbetare fick en tidigare okänd frihet att investera i, förändra och arbeta med vad de, utifrån sina egna bedömningar, tyckte var mest givande och lönsamt.

Dessa institutioner – där rättsstaten, den personliga friheten, äganderätten samt kontrakts- och näringsfriheten är grundpelarna men som också innefattar informella umgängesregler och kulturellt betingade förhållningssätt – skapade ett ekonomiskt system, den fria marknadsekonomin – som inte bara möjliggjorde utan också tvingade fram ständiga förändringar och innovationer. Dessa förutsättningar är vitala för att klara sig i en öppen konkurrenssituation som i sin tur leder till ständiga ökningar av vår produktiva förmåga och generella levnadsstandard. Inget annat ekonomiskt system har medfört en sådan frihet och gett individen sådana möjligheter att sträva efter förbättrade livsvillkor. Därför har inte heller något annat ekonomiskt system kommit i närheten av den skaparkraft som den fria marknadsekonomin har uppvisat och som, med Marx berömda ord från *Kommunistiska manifestet* (1847), under sin korta existens har ”skapat mer jättelika och kolossala produktivkrafter än alla de föregående generationerna tillsammans”.⁶

Fokuseringen på de institutioner som alstrade denna revolutionerande frihetens ekonomi gav under 1900-talet vika för ekonomiska analyser som i stället lyfte fram produktionsfaktorernas betydelse för den ekonomiska tillväxten. Tillgången på naturresurser, arbete, kapital, kunskap och teknik stod i centrum för analyser som sällan fördjupade sig i en fri ekonomisk institutioner. Dessa betraktades som parametrar, fasta ramar, inom vilka olika variabler – exempelvis tillgång till kapital och arbete eller prisbildning och investeringsbenägenhet – kunde studeras. Så skapades till och med olika formler (produktionsfunktioner) för hur mycket tillväxt en variation av den ena eller den andra produktionsfaktorn skulle ge upphov till. Hur

produktivitetssökningar kunde förklaras och därmed åstadkommas var ofta huvudnumret i den utvecklingsekonomiska ansatsen som präglade de första tre eller fyra decennierna efter andra världskriget. Walt W Rostows berömda utvecklingsteori från 1960 var ett typiskt uttryck för denna tids ekonomiska visdom, där kapitalackumuleringen spelade en central roll för den avgörande *take-off* som skulle föra land efter land till välstånd.⁷

Dessa analysers intresse kan inte ifrågasättas, framför allt inom ramen för fungerande marknadsekonomier. Problemet, som allt fler började uppmärksamma, var emellertid att de flesta av jordens länder saknade just en sådan ekonomi och de grundläggande institutioner som gör den möjlig. Därför var det meningslöst att tänka i termer av produktionsfaktorer eller teknik när den institutionella inramningen skilde sig radikalt från den marknadsekonomiska.⁸

En växande medvetenhet om detta ledde till ett pånyttfött intresse för tillväxtens institutionella förutsättningar, som i dag är helt dominerande inom ekonomisk, historisk och komparativ utvecklingsforskning. Vi är med andra ord tillbaka i Adam Smiths och de klassiska nationalekonomernas frågeställning om orsakerna till nationernas välstånd med fokus på de institutionella förutsättningarna som huvudförklaring till de påtagliga utvecklingskillnaderna som har präglat världen under de senaste två eller tre århundradena. Denna nygamla orientering fick sitt definitiva erkännande 1993, när nobelpriset i ekonomin gick till den institutionella ansatsens huvudgestalt, Douglass C North. Han har sammanfattat institutionernas betydelse på följande sätt:

Institutionerna är detsamma som spelreglerna i ett samhälle eller, mer formellt uttryckt, de restriktioner som människor sätter upp för att ange formerna för mänsklig samverkan. Dessa institutioner anger följaktligen det sätt på vilket samhället utvecklas under tidens lopp och utgör därför nyckeln till förståelse av historisk förändring.⁹

Institutionell forskning belyser många olika frågor, från den ekonomiska frihetens uppkomst och mikroregleringarna avseende äganderätten och marknadernas funktionssätt till statens struktur och produktionstillgångarnas fördelning i ett givet samhälle. I denna vida forskning betonas inte bara den formella ekonomiska friheten, utan också den faktiska möjligheten att använda sig av denna frihet. Adam Smiths klassiska svar om orsakerna till nationernas välstånd – en fri marknadsekonomi och den specialisering som på ett naturligt sätt följer i dess spår – står sig än i dag, men den kompletteras med analysen av de institutioner och institutionella reformer som skapar bästa förutsättningar för så många individer och grupper som möjligt att delta i marknadsekonomin.¹⁰

En konkurrerande institutionell skolbildning som var inflytelserik på 1960- och 1970-talen var den nymarxistiska beroendeskolan, som betonade de förhållanden av beroende och exploatering som enligt denna skola har präglat den världsekonomi som bildades i och med den europeiska expansion som inleddes på 1400-talet med portugisernas seglatser mot Afrika

och Asien. Dessa ojämlika förhållanden leder enligt beroendeskolan med nödvändighet till en alltmer polariserad värld i vilken de dominerande nationerna blir allt rikare på bekostnad av tredje världens länder. Dessa länder i sin tur kan bara utvecklas genom en revolutionär brytning med den världsekonomi som dömer dem till evig underutveckling och ett förkastande av alla de institutioner som är typiska för de moderna marknadsekonomierna.¹¹

Denna skolbildning förlorade nästan allt inflytande (fast inte i våra skolor, som vi snart kommer att se) när allt fler och allt viktigare länder i tredje världen inledde en spektakulär utveckling baserad på ett massivt anammande av marknadsekonomin institutioner och en växande öppenhet mot och delaktighet i den världsekonomi som enligt beroendeteoretikerna borde leda dessa länder till allt djupare underutveckling och misär.

Verkligheten motbevisade således teorin på ett mycket övertygande sätt, men denna omständighet borde inte förminska beroendeteorins historiska bidrag till en kritisk belysning av den europeiska världsexpansionens många avigsidor. Beroendeansatsens felsyn ligger inte i att lyfta fram de vidrigheter och den plundring som Europas stora kolonialmakter gjorde sig skyldiga till. Felsynen låg i att tro att det var dessa vidrigheter och plundring som i sig kan förklara och var grunden till Nordvästeuropas unika utvecklingsgenombrott. Om det varit så hade Spanien blivit det första europeiska landet att utvecklas, men så blev det inte. Spaniens makalösa plundring av Amerika ledde i stället till att Spanien underutvecklades och gjorde i längden landet både fattigare och svagare. Detta är egentligen de förmoderna imperiernas normala öde, som visar att när vissa bestämda institutionella förutsättningar saknas leder plundringen och imperiebyggandet i det långa loppet mot förfall. Att inte förstå detta – alltså betydelsen av de skisserade institutionella förutsättningarna som leder till framväxten av en utvecklingsfrämjande marknadsekonomi – är beroendeteorins fundamentala svaghet. Därför leder denna teorins politiska rekommendationer till ett förkastande av just dessa institutioner, någonting som har visat sig vara förödande för alla de regeringar – och de var inte så få i tredje världen – som inspirerades av denna teoribildning.

Hur Sverige blev ett rikt land

Den ekonomisk-historiska förklaringen till Sveriges mycket framgångsrika industrialisering kring sekelskiftet 1900, och den långa perioden av ekonomisk tillväxt och växande välstånd som den gav upphov till, har varierat på ett sätt som starkt påminner om – och i själva verket är en del av – den utvecklingsteoretiska evolutionen. En tidigare forskning betonade den internationella efterfrågans och naturtillgångarnas avgörande betydelse för det utvecklingsförlopp som skulle leda till Sveriges industriella genombrott.¹² Det skulle då handla om en exportledd industrialisering i vilken den engelska efterfrågan var motorn som tack vare tillsammans omständigheter – tillgången till havre, trä och järnmalm – drog Sverige in i utvecklingsprocessen. Den kapitalackumulation och den efterfrågan som så genererades ledde i sin tur till en alltmer diversifierad industrietablering som senare ledde till nya exportprodukter

o s v.

Detta synsätt utsattes för hård kritik genom framför allt de forskningsrön som Lennart Schön, den lundaprofessor som efterträdde Lennart Jörberg, presenterade i en banbrytande skrift från 1982 med titel *Industrialismens förutsättningar*.¹³ Schön bortsåg inte från de faktorer som tidigare forskning hade lyft fram, utan det han gjorde var att placera dessa faktorer i ett vidare sammanhang präglad av stora institutionella förändringar som lade grunden till en dynamisk hemmamarknad och en tidig industrialiseringsfas, som föregick och sedan samspelade med det som alstrades av den internationella efterfrågan.

Lennart Schöns sammanfattande beskrivning av Sveriges väg till industriell framgång står sig än i dag och bildar utgångspunkt för det som kan kallas det vetenskapliga forskningslägets *state of the art*:

*De inhemska förändringarna med kapitalbildning och lönearbete – de kapitalistiska produktionsförhållandenas uppkomst inom jordbruk och protoindustri – samt hemmamarknadens tillväxt var det dominerande inslaget fram till 1850-talet och gav upphov till en modern industrialisering inom flera konsumtionsvaruindustrier. De inhemska förändringarna var en förutsättning för den relativt snabba reaktionen på den växande utländska efterfrågan därefter. Exportindustrin övertog ledningen i industrialiseringen under 1870-talet.*¹⁴

Som vi kan se handlar det om en utpräglad institutionell förklaring, där fokus ligger på framväxten av det som Schön, med ett marxistiskt influerat begrepp, kallar ”de kapitalistiska produktionsförhållandena”. Detta inträffar huvudsakligen genom två processer som förstärker varandra. Den ena består i omvälvande förändringar inom det svenska jordbruket i form av en omfattande kommersialisering under 1700-talet och de påföljande skiftesreformerna samt nyodlingens expansion, som på ett avgörande sätt bidrog till att stärka de marknadsekonomiska relationerna på landsbygden och likaså böndernas ekonomiska och sociala ställning.

Den andra processen är skapandet av en modern och öppen marknadsekonomi på nationell nivå genom avskaffandet av skråväsendet (1846) och införandet av näringsfrihetsförordningen (1864), som med ett slag utrotade ”de kvarvarande resterna av den tidigare restriktiva lagstiftningen, inklusive inskränkningarna i gift kvinnas rätt att bilda företag”.¹⁵ Detta åtföljdes av viktiga institutionella innovationer vad gäller valutaområdet, bankväsendet, företagsbildningen, rörligheten på arbetsmarknaden (avskaffandet av det inre passtvánget) och införandet av frihandeln (1865). Detta kompletterades med viktiga administrativa förändringar och satsningar på kommunikation och infrastruktur, som gav den framväxande marknadsekonomi materiella förutsättningar att fungera, plus de satsningar på folkskola och folkbildning som initierades med 1842 års skolstadga.

Denna avgörande institutionella omgestaltning av Sveriges ekonomi har för alltid blivit kopplad till ett namn, Johan August Gripenstedt¹⁶, den politiker som mer än någon annan

bidrog till Sveriges utveckling till välmående industrination. Så beskriver Lars Magnusson Gripenstedts reformarbete, eller det som också har kallats det ”gripenstedtska systemet”:

Gripenstedt låg personligen bakom inte bara frihandelstraktaten 1865 utan också den statliga järnvägspolitiken, reformerna på bankområdet, näringsfrihetens införande 1864 samt passtvängets avskaffande några år tidigare. Redan på 1850-talet hade han avgjort tagit ställning för inrättandet av flera privata banker. År 1853 hade han varit med om att ge koncession för öppnandet av Stockholms Enskilda Bank vilket banade väg för den banklag som kom 1864. Till detta kom hans initiativ för att få till stånd en reformering av myntsystemet på decimalsystemets grund (...) Gripenstedts reformer grep på detta sätt långt in i framtiden. Han har i mycket kommit att personifiera den avreglering och liberalisering som sker i Sverige vid mitten av 1800-talet.¹⁷

Det är dessa banbrytande institutionella förändringar – bildandet av en modern marknadsekonomi på nationell nivå baserad på en dynamisk jordbrukssektor och en växande hemmamarknad – som enligt Lennart Schön förklarar varför Sverige inte blev ett u-land i likhet med många andra länder som under samma period också var dynamiska exportekonomier, men som fastnade i en enkelspårig råvaruexport som aldrig ledde till en vidare industrialisering.¹⁸

Sammanfattningsvis kan man säga att det i dag finns en ganska entydig bild både av förloppet och orsakssammanhanget gällande Sveriges avgörande steg mot en industriell nation med allt bättre levnadsvillkor för sitt folk. Det finns givetvis en mängd områden att forska vidare på och många debatter som pågår, men huvud bilden är inte omtvistad och utgör den naturliga vetenskapliga grunden mot vilken sakligheten i läroböckernas berättelse om den svenska framgångssagan ska bedömas.

I de följande granskningskapitlen kommer också andra viktiga delar av den fortsatta svenska utvecklingen att diskuteras – exempelvis bildandet av den svenska modellen och krisen på 1930-talet – men ingen av dessa frågeställningar har den principiella dignitet som den som gäller de faktorer vilka möjliggjorde Sveriges språng från fattigt jordbrukarsamhälle till modern industrination.

Vetenskapliga litteraturkällor

Det vetenskapliga forskningsläget återspeglas i dag i de översiktliga verk om Sveriges utveckling som används som standardverk på våra universitet och högskolor runt om i landet. Det handlar i första hand om följande böcker:

- Klas Eklund, *Vår ekonomi – en introduktion till samhällsekonomin* (Rabén Prisma, Stockholm 2005, första upplagan 1987)
- Susanna Hedenborg och Mats Morell (red), *Sverige – en social och ekonomisk historia* (Studentlitteratur, Lund 2006)
- Lars Magnusson, *Sveriges ekonomiska historia* (Rabén Prisma, Stockholm 1996)
- Lennart Schön, *En modern svensk ekonomisk historia – tillväxt och omvandling under två sekel* (SNS Förlag, Stockholm 2007, första upplagan 2000)

En översiktlig klassiker som fortfarande tål att läsas med stor behållning är Eli F Heckscher, *Svenskt arbete och liv* (första upplagan är från 1941 och kompletterades 1956).¹⁹ I konkreta analyser kommer jag att använda mig av mer specialiserad litteratur. Alla referenser till den litteraturen kommer att finnas både i fotnoterna och i den avslutande litteraturlistan.

Välstånd och fattigdom i ideologisk tappning – Bonniers geografibok

---

Fattiga och rika länder: en rövarhistoria

I förordet berättade jag om mötet med grundskolelitteraturen genom Bonniers bok *SO Direkt Geografi 3*. Där avhandlas orsakerna till världens uppdelning i fattiga och rika länder i två kapitel, som också inkluderar ett centralt avsnitt om hur Sverige blev ett rikt land. Det första av dessa två kapitel är en jämförelse mellan Uganda och Nederländerna, som på ett konkret sätt sammanfattar bokens ansats och svar på frågan om orsakerna till fattigdom respektive välstånd i världen.²⁰

Den bild som presenteras är en riktig rövarhistoria, det vill säga en historia om hur några rövarländer – här exemplifierade av Nederländerna – plundrade jordens folk och blev rika medan resten, de plundrade länderna här representerade av Uganda, sjönk ner i bottenlös misär och kaos. I första stycket om Ugandas historia får vi veta att ”från medeltiden och fram till slutet av 1800-talet bestod Uganda av flera små kungadömen. Kungadömet Buganda var den ledande makten i regionen. Samhället var välorganiserat och fungerade bra.”²¹ Men då började saker och ting gå fel. Européerna inledde utforskandet av området och införde ”sin religion (protestantismen), sin kultur och sitt sätt att leva”. Snart blev det inbördeskrig som ledde till inblandning från både Tyskland och Storbritannien, vilka 1890 bestämde ”att Buganda och flera andra kungadömen i närheten skulle bli brittiska kolonier”. Sedan tar berättelsen ett kliv fram till 1962, då den självständiga staten Uganda bildas, men eländet fortsätter med Milton Obotes och Idi Amins brutala diktaturer till att Yoweri Museveni grep makten och Uganda tar viktiga steg mot demokratin, även om inga andra politiska partier än hans eget tillåts.

Denna korta historieberättelse kan kritiseras på olika sätt, men det är inte meningen att i detta sammanhang göra en sådan faktagranskning. Det jag uteslutande kommer att beröra är det budskap om fattigdomens respektive välståndets orsaker som ges.

Efter berättelsen om Ugandas historia kommer berättelsen om rövarlandet Nederländerna:

På 1600-talet var Nederländerna världens ledande sjöfartsnation. Man handlade med länderna runt Östersjön, med Frankrike och Spanien samt med Indien och Fjärran Östern. Denna handel skapade stora förmögenheter. Bankerna byggdes ut och aktiebörsen var i full gång. Handeln sköttes av det Holländska Ostindiska kompaniet som

bildades 1602. Den anlade en handelsstation i Batavia på Java, där Jakarta ligger idag. Kompaniet såg sig till att göra sig av med alla konkurrenter för att kunna få monopol på handeln och tjäna mer pengar. Efter en tid tog kompaniet över makten på Java. På det viset slapp man betala för varorna och kunde ta det man ville ha. År 1799 tog Nederländerna över styret av Indonesien från Kompaniet. Då infördes tvångsodling av plantagegrödor som kaffe, socker och te. Man anlade också gruvor och började avverka regnskog. Nederländerna skaffade sig också kolonier på andra håll: västra Guinea, Surinam och Nederländska Antillerna i Västindien. Förutom att man skaffade råvaror där som man sedan kunde sälja till andra, utnyttjades också befolkningen till slavarbete.

Lärdomen att dra från denna mycket selektiva historieberättelse är enkel och ligger helt i linje med den marxistiska beroendeskolan. Nederländerna och andra i dag utvecklade länder blev inte rika genom institutionella förändringar som gav undersåtarna ökad frihet och skapade ett helt nytt ekonomiskt system, utan genom att plundra andra i ett slags nollsummespel på global nivå. Det som osynliggörs på detta sätt är ingenting mindre än hela den utveckling som gjorde landet till Europas modernaste och mest dynamiska marknadsekonomi redan i början av 1500-talet.²² Det är denna institutionella utveckling som förklarar varför Hollands utveckling skilde sig så mycket från exempelvis Portugals, ett land som var ledande i den koloniala expansionen men som, på samma sätt som Spanien, inte alls utvecklades trots rikliga plundringmöjligheter.

Att resonera i dessa termer står helt i linje med dagens vetenskapliga forskningsläge, men passar inte i en lärobok som vill driva den enkla tesen att utvecklingen uppnås genom plundring av andra. Det är just denna tes som slås fast på ett explicit sätt i det inledande stycket i det kapitel som kommer efter jämförelsen mellan Uganda och Nederländerna och som heter ”Orsaker till fattigdom”:

Många av dagens fattiga länder har varit kolonier till länder i Europa. Under tiden som kolonier etablerades ett orättvist handelsmönster mellan den fattiga och den rika delen av världen. Och detta består i stort sett än i dag. Det finns alltså historiska skäl till att Västeuropa är rikt medan många av de gamla kolonierna är fattiga.²³

Detta utvecklas vidare i kapitelsammanfattningen, nu i direkt relation till Englands klassiska industriella revolution:

Triangelhandeln skapade enorma rikedomar i framför allt England. Dessa rikedomar kom lite längre fram att spela en viktig roll för den industriella revolutionen, vars industrier var mycket kostsamma att utveckla.

Det som ledde till fattigdom i kolonierna ledde alltså till utveckling och rikedom i Europa.²⁴

Bonniers geografibok tar sedan steget in i vår samtid och försöker förklara dagens fattigdom som en direkt följd av kolonialtidens orättvisor, som ”neokolonialismen” har permanentat:

Ordet neokolonialism används för att beskriva hur vår tids internationella handelsmönster i princip ser likadant ut som förr. Många av dagens u-länder är före detta kolonier och saknar kapital för att få igång industriproduktion. Därför förblir deras roll i världsekonomin densamma: att sälja billiga råvaror och köpa dyra industrivaror. Ett förhållande som leder till en ständigt försämrad ekonomi. Detta eftersom priserna på råvaror är låga eller till och med sjunkande, medan priserna på förädlade varor stiger.²⁵

Vi står här inför en förklaringsmodell och en historieberättelse som är en direkt kopia av den gamla beroendeskolans mest ensidiga texter. Det våra skolelever får bekanta sig med genom Bonniers geografibok saknar helt enkelt all balans, allsidighet och förankring i det vetenskapliga kunskapsläget. Det handlar om en vulgärvariant av en förlegad teori, som knappast någon på ett seriöst universitet i dag skulle ta på allvar. Det är bara i politiska sammanhang långt ut till vänster som en sådan förklaringsmodell ännu är gångbar. Vänsterpartiets internationella program är ett sådant exempel:

Av de fattiga länderna är de flesta före detta europeiska kolonier, men där ingår numera också många f d sovjetrepubliker. De fattiga länderna utgör inte en homogen grupp. Där ingår flertalet av världens länder och folk med olika kulturer, materiella förutsättningar och politiska system. De har dock ett gemensamt problem: underordning och beroende av de rika, dominerande kapitalistiska länderna.

Enligt den dominerande utvecklingsteorin beror fattigdom på korrumpierade regimer och felaktiga politiska beslut. Korrumpierade regimer finns och har funnits i alla världsdelar, men korrruptionen är inte fattigdomens grundorsak. Rika länder som genom år av kolonialism och imperialism sugit ut befolkning och naturtillgångar i fattiga länder och förstört deras möjligheter till utveckling, fortsätter att göra det. Korrupta eliter hålls, direkt eller indirekt, under armarna av storföretag och regeringar i de rika länderna för att tillgodose de transnationella företagens intressen istället för den inhemska befolkningens (...) Under kolonialtiden lades grunden till dagens handelssystem. Koloniernas roll blev att tillhandahålla billig arbetskraft och råvaror. Detta påminner i stor utsträckning om den roll de har idag.²⁶

Att våra ungdomar får bekanta sig med ett sådant perspektiv på fattigdom och välstånd är givetvis helt i sin ordning, men då ska det öppet redovisas att det handlar om förlegade teorier som i dag nästan uteslutande förkätas av politiska rörelser långt till vänster. En annan sak är om själva läroboken utgår från detta perspektiv och helt åsidosätter det som är vetenskapligt accepterat. Det är precis lika förkastligt som om man skulle basera undervisningen på Bibelns skapelseberättelse i stället för Darwin och den moderna utvecklingsläran. Då bryter man mot skolans plikt att, som Skolverket har uttryckt det, ”i sin undervisning hålla sig till den vetenskapliga grunden”.²⁷

Hur Sverige blev ett rikt land

Ett centralt avsnitt i geografibokens kapitel ”Orsaker till fattigdom” behandlar Sveriges framgångsrika utveckling. Här står författarna inför en uppenbar anomali eftersom Sveriges utveckling inte passar in i deras förklaringschema. De hänvisar uteslutande till plundringen av andra länder som orsak till de rika ländernas välstånd. Det enda författarna kan hänvisa till som har något med deras förklaringsmodell att göra är att ”Sverige fick välja sin egen väg till utveckling eftersom landet aldrig varit koloniserat”.²⁸ Bra nog, men inte tillfredsställande med tanke på alla de självständiga stater som under 1800-talet också ”fick välja sin egen väg” men totalt misslyckades med att utvecklas från råvaruexportörer till industrinationer.

Vilken väg valde då Sverige? Vari låg Sveriges framgångsrecept under det från svensk utvecklingssynpunkt så avgörande 1800-talet? Här är det svar som ges i Bonniers lärobok:

Vid mitten av 1800-talet levde fortfarande de allra flesta på landsbygden. Men så här dags hade skogs- och träindustrin börjat ta fart. Det gjorde att många flyttade till orter med sådan industri för att få arbete.

Potatisen var en av de viktigaste anledningarna till att landets befolkning nu började öka. Utan den skulle många fler ha svultit ihjäl eller drabbats av sjukdomar som beror på näringsbrist.

En annan anledning till det ökade välståndet var att nästan en miljon svenskar valde att emigrera till Amerika. Med en miljon färre munnar att mätta, räckte maten bättre. Det var främst torpare och småbönder i 20–30-årsåldern som flyttade i förhoppning om att få ett bättre liv.

Det hade blivit lag på att det skulle finnas minst en skola med godkänd lärare i varje församling. Ändå gick inte mer än ungefär 60 procent av alla barn i skolan. Resten var tvungna att arbeta för att försörja sina familjer. Många fick alltså aldrig chansen att gå i skolan, därför dröjde det länge innan hela befolkningen kunde läsa och skriva.²⁹

Det är allt. Kort, koncist och fullständigt undermåligt. Här sägs inte ett ord om skiftesrörelsen och Sveriges avgörande agrara omvandling, inte heller om det marknadsekonomiska systemskiftet, hemmamarknadens expansion eller den tidiga industrialiseringens framväxt vid 1800-talets mitt. Varken Gripenstedt, våra geniala uppfinnare och innovatörer eller våra moderna industriföretag får plats i denna märkliga redogörelse. Det är helt makalöst, och utifrån detta förväntas grundskoleeleverna kunna reflektera över vad andra länder kan lära sig från det svenska exemplet!

En så undermålig redogörelse har inga paralleller i den övriga skolbokslitteratur som jag granskat. Det finns emellertid ett centralt inslag som upprepar sig systematiskt, nämligen *osynliggörandet* av de institutionella förändringar som gjorde Sverige till en modern marknadsekonomi. Det är samma osynliggörande som vi såg exemplifierat i förklaringen av Nederländernas utveckling och det är, som vi kommer att se, ett genomgående drag i nästan alla de läroböcker som här granskas. Med tanke på den avgörande roll som just denna institutionella förändring får i både internationell och svensk utvecklingsforskning kan inte detta osynliggörande tyckas vara en ren olyckshändelse. Det vi står inför här är ett mer komplext fenomen, som vi har anledning att återkomma till.

Sveriges utveckling under 1900-talet får lite större plats i Bonniers geografibok. Här spelar efterfrågan från ett sönderbombat Europa samt fackföreningar och andra folkrörelser en nyckelroll. Det var de som ”såg till att arbetarna fick bättre villkor och att samhället demokratiserades”. Men det egentliga välståndsgenombrottet kom på 1950-talet:

På 1950-talet började befolkningen att få det allt bättre. Många fick råd att både köpa bil och åka på semester.

Orsakerna till detta kraftigt ökade välstånd är flera:

- *En välfärdspolitik utvecklades. Samhällets service utökades, bättre bostäder byggdes och inkomstklyftorna minskade.*
- *Utbildningsnivån höjdes. Skolsystemet förändrades och byggdes ut. Allt fler tog studenten och andelen flickor i högre utbildning ökade kraftigt.*
- *År 1909 infördes allmän rösträtt för män, 1921 fick också kvinnor rösträtt.³⁰*

Det vi ser framträda är en kortfattad version av den förklaringsmodell som dominerar i flera av grundskolans läroböcker om hur välståndet skapas, nämligen genom politiska ingrepp. Det är politiska beslut, statliga välfärdssystem och fackföreningarnas kamp som lyfter svenska folket ur eländet. Detta är något som jag kommer att kalla politisk kreationism, politiken som välfärdens demiurg och alla goda gåvors givare. För att studera denna *politiska kreationism*³¹ och andra märkliga föreställningar om hur vårt välstånd har uppstått och utvecklats ska vi nu vända blicken mot Bonniers historiebok.

Osynliggörande och politisk kreationism – Bonniers historiebok

---

Osynliggörandet av det liberala systemskiftet

Sveriges utveckling under de senaste tvåhundra åren behandlas i Bonniers *SO Direkt Historia* 2 och 3.³² Jag börjar här med 1800-talet, för att senare behandla 1900-talets första hälft.

Med stycket ”Det moderna Sveriges födelse”, som handlar om skiftesrörelsen, inleds berättelsen om 1800-talets stora ekonomiska förändringar. Det är det givna sättet att börja, men beskrivningen fördunklar centrala aspekter av den transformation som Sveriges landsbygd genomgick: dels kommersialiseringen (den institutionella anpassningen till en modern marknadsekonomi och framväxten av en dynamisk hemmamarknad), dels böndernas avgörande roll som drivkraft i moderniseringsprocessen. Det hela verkar vara en uppifrån påtvingad förändring som drabbade bönderna och genomdrevs trots deras motstånd, även om de till sist gynnades av ett modernare jordbruk. Processen hade, som vi vet, givetvis inslag av tvång och protesterna var häftiga på vissa håll. Men mest utmärkande är ändå den målmedvetenhet som gjorde bönderna till en avgörande drivkraft i den tidiga moderniseringen av jordbruket, eftersom de mycket väl förstod sitt eget bästa.³³

Det som höll på att hända på den svenska landsbygden, och som läroboken helt förbiser, var framväxten av ett kapitalistiskt jordbruk som både mentalt, institutionellt och materiellt skapade grundläggande förutsättningar för landets fortsatta utveckling i marknadsekonomisk riktning. Bönderna betedde sig alltmer som moderna företagare som produktivt återinvesterade ett växande överskott för att utöka produktionen och därmed vinsterna och det personliga välståndet. Som Lennart Schön skriver: ”Den marknadsinriktade bonden som anställde lönearbetare och som utnyttjade ny teknik eller nya grödor för att höja avkastningen av jorden blev därmed en alltmer framträdande person på landsbygden.”³⁴ Det öppnade för tekniska förbättringar och nyodling och skapade ett sug efter fortsatta institutionella reformer.

Historiebokens brister vad gäller beskrivningen av jordbrukets modernisering blir ännu tydligare och allvarligare när den fortsatta beskrivningen av Sveriges utveckling och industriella genombrott helt frikopplas från jordbrukets och därmed hemmamarknadens utveckling. Detta betyder att den vetenskapliga forskningen om Sveriges utveckling, som ovan redovisats, inte har satt minsta spår i denna lärobok.

Detta är inte så konstigt, med tanke på att den redogörelse för Sveriges industrialisering som presenteras i denna lärobok helt reduceras till den exportinriktade sågverks- och massaindustrin samt järnmalmen. I två rutor kompletteras berättelsen med texter om Alfred Nobel och Lars Magnus Ericsson. Inte ett ord finns att läsa om Sveriges institutionella omdaning i marknadsekonomisk riktning³⁵, däremot finns det en hel del att läsa om Sundsvallsstrejken, fackföreningsrörelsen och socialdemokratin. Johan August Gripenstedt nämns givetvis inte heller i denna berättelse, men både August Palm och Hjalmar Branting finns med.

Här osynliggörs kärnan i den vetenskapliga berättelsen om Sveriges industrialisering. Den starka hemmamarknadens roll, bondekapitalismens framväxt och den tidiga industrialiseringen kring industrier inriktade mot en växande intern efterfrågan förtigs, liksom den våg av liberaliseringar som vid 1800-talets mitt omvandlade Sverige till en modern marknadsekonomi. Hur och varför exportindustrierna i Sverige – till skillnad från många andra länder – ledde till en bredare utveckling blir därmed obegriplig.

Osynliggörandet av den svenska modellen och dess historia

Nästa kapitel i Bonniers historiebok om Sveriges utveckling behandlar perioden 1900–1945. Under denna tid grundades den så kallade svenska modellen, präglad framför allt av ett omfattande och välfungerande samarbete mellan arbetsgivare och arbetstagare genom mäktiga centrala organisationer, Svenska arbetsgivarföreningen (SAF) och Landsorganisationen (LO). Den kompletterades med framväxten av en stat med starka korporativa inslag, inom vilken ett aktivt samarbete mellan olika organisationer (främst LO och SAF) och de statliga myndigheterna organiserades.³⁶ Sverige blev på det viset ett alltmer samarbetspräglat land i skarp kontrast mot de flesta andra europeiska länderna, som under samma tid hamnade i en förödande spiral av klasskonfrontation och politisk extremism.

Denna bild av Sverige är knappast kontroversiell bland historieforskarna men i Bonniers lärobok finns inte ett spår av den. Tvärtom dominerar klasskamp retoriken som målar upp en klar rollfördelning mellan skurkaktiga och motsträviga arbetsgivare och progressiva fackföreningar. Arbetsgivarna nämns två gånger i detta kapitel och i båda fallen är det i ett skarpt konfliktsammanhang, först i samband med storstrejken 1909:

De svenska arbetsgivarna tyckte i regel mycket illa om de snabbt växande fackföreningarna. Och i augusti 1909 kom den stora sammandrabbningen mellan arbetare och arbetsgivare.

Sedan kring händelserna i Ådalen 1931:

Depressionen, den enorma arbetslöshet som följde på den amerikanska ekonomins sammanbrott, spreds till Europa och nådde hösten 1930 Sverige. Den nöd som följde med depressionen skärpte den redan tidigare skarpa motsättningen mellan arbetare och arbetsgivare.

Den allvarligaste sammanstötningen inträffade under demonstrationer i ångermanländska Ådalen i maj 1931. Där sköts fyra strejkande arbetare och en åskådare ihjäl av utkommenderad militär.³⁷

Våra grundskoleelever får på detta vis en helt missvisande bild av Sverige före 1945, som ett land präglad, som det står i texten, av den ”skarpa motsättningen mellan arbetare och arbetsgivare”, inte minst när ingenting nämns om den andra och mycket viktigare sidan av mynnet, nämligen det samarbete som trots konflikterna växte fram mellan arbetsgivare och arbetare och som kulminerade 1938 med det berömda, men i denna lärobok helt frånvarande, Saltsjöbadsavtalet. Att kollektivavtalen, och därmed ordnade förhandlings- och samarbetsformer så tidigt som 1905 var regel i stället för undantag bland företag anslutna till SAF blir helt obegripligt mot bakgrund av den oförsonliga klasskampsberrättelsen. Men så var faktiskt fallet, ”år 1905 hade 55 procent av SAF:s delägare slutit kollektivavtal, och vid årsskiftet 1908/1909 fanns det i landet närmare 2 000 gällande avtal för 318 000 arbetare”.³⁸

Men det vilseledande gäller också de mer konkreta händelser som refereras i boken. Ingen elev som läser den ovan citerade beskrivningen av storstrejken 1909 skulle till exempel kunna föreställa sig att arbetsgivarnas strävan i denna konflikt inte var att krossa fackföreningarna utan ”att få till stånd ett enhetligt huvudavtal med LO-förbunden över hela linjen”.³⁹ Alltså, SAF ville ha ännu mer, och framför allt ett mer övergripande samarbete med fackföreningarna helt i linje med det banbrytande verkstadsavtalet från 1905 och decemberkompromissen mellan SAF och LO från 1906. Det var detta som trettio år senare blev en verklighet genom det historiska Saltsjöbadsavtalet.

Den sanning som här görs osynlig genom klasskamp retoriken är inget mindre än skapandet av den berömda svenska modellen, som resulterade i decennier av ordnade förhållanden och omfattande samarbete i stället för konfrontation på vår arbetsmarknad. I uppbyggandet av denna svenska modell spelade arbetsgivarna, som forskningen tydligt visar, en pådrivande roll som står i bjärt kontrast med den motsträvighet som tillskrivs dem i läroboken. I själva verket var det SAF som tog alla viktiga initiativ som ledde till uppkomsten och konsolideringen av den samförståndsmodell som kom att präglade så mycket av det svenska 1900-talet. Det gäller decemberkompromissen 1906, som var första avtalet mellan SAF och LO och innebar full acceptans av fackföreningarna, Saltsjöbadsavtalet 1938 och de högst centraliserade och mycket omfattande arbetsmarknadsavtalen som präglade tillväxtdecennierna under efterkrigstiden.⁴⁰

1930-talets kris och den politi(s)ka kreationismen

Nu har vi nått bokens dramatiska höjdpunkt vad gäller berättelsen om Sveriges moderna historia, det avgörande ögonblick då socialdemokratien 1932 erövrar makten, övervinner den djupa ekonomiska krisen och inleder en ny era i svensk historia då välstånd och trygghet ersätter armod och otrygghet. Dramatiken kring denna vändpunkt är väl förberedd genom en nedtoning (i kapitlet om 1800-talet) av de mycket betydande framsteg som gjordes före första världskriget, inte minst vad gäller arbetarnas levnadsstandard. Ingenstans står det exempelvis att läsa att reallönerna gick upp med i genomsnitt 25 procent varje decennium mellan 1860 och 1910, en ökning som med råge överträffar den som kommer att inträffa under de kommande fem årtiondena. Eleverna har inte heller någonstans fått läsa något som liknar Eli Heckschers klassiska beskrivning av 1800-talet: ”Hur man vänder det, har 1800-talet därför utgjort en hittills enastående period i svenska folkets liksom i de allra flesta andra folks historia, för arbetarna lika väl som för nästan alla andra.”⁴²

Direkt före de två stycken som nu kommer att citeras har eleverna läst om hur ”det glada 20-talet” i själva verket för många var en tid av oro, osäkerhet och rädsla, om börskrasch och arbetslöshet, om hur detta i Sverige skärpte den redan skarpa motsättningen mellan arbetare och arbetsgivare och om skotten i Ådalen. Därefter kommer detta:

Under 1920-talet hade politikerna utan framgång försökt spara för att ta Sverige ur arbetslöshetskrisen. När socialdemokraterna segrade i valet 1932 valde de att skapa så många arbetstillfällen som möjligt. Dessa så kallade nödhjälpsarbeten avskaffade inte arbetslösheten, men såg ändå till att hålla den på en långt rimligare nivå än tidigare.

Efterhand som ekonomin förbättrades, stiftade riksdagen lagar som kraftigt höjde människors levnadsstandard. Under 1930-talet infördes till exempel de första barnbidragen, men bara för föräldralösa barn och barn till handikappade föräldrar. Det allmänna barnbidraget blev verklighet först 1948. År 1938 stiftades vår första semesterlag, som gav nästan alla anställda rätt till två semesterveckor om året.⁴³

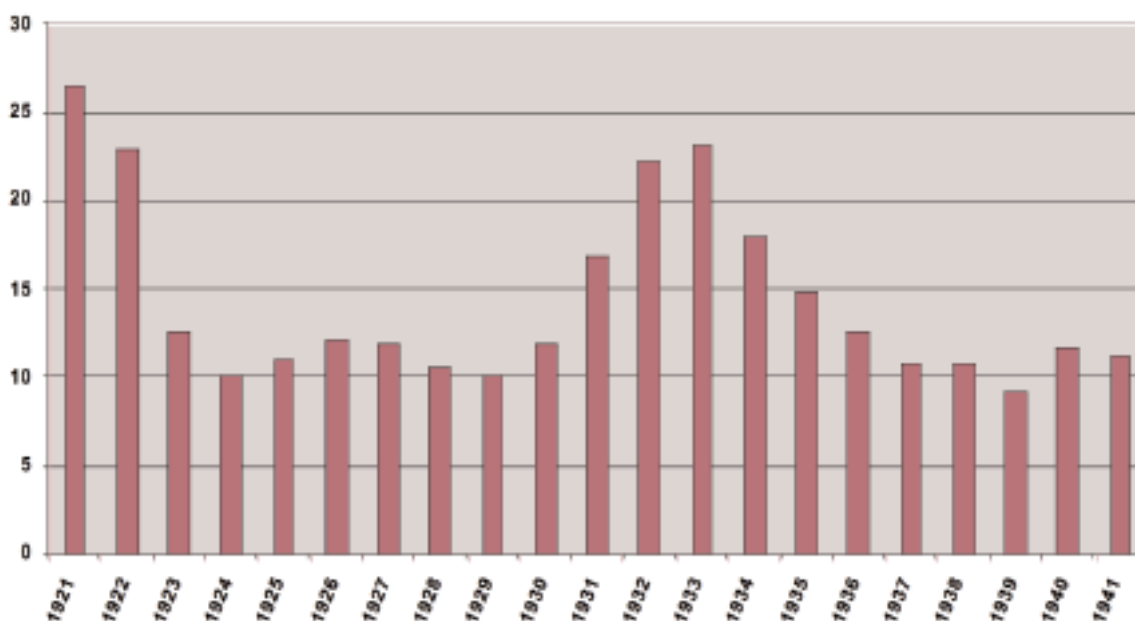
Med andra ord, socialdemokratien räddade landet ur eländet och gav folket allt bättre levnadsstandard. Enkelt, entydigt och helt grundlöst. Detta brukar kallas politisk propaganda och hör hemma, om någonstans, i de politiska partiernas glorifierande beskrivning av sina egna insatser för landets väl. I en lärobok har en sådan beskrivning ingenting att göra. Men låt oss närmare granska dess innehåll. Först några enkla sakupplysningar, sedan en beskrivning av själva kärnpunkten, hur och av vem Sverige togs ur krisen och folkets levnadsstandard höjdes.

Jag börjar med följande påstående: ”Under 1920-talet hade politikerna utan framgång försökt spara för att ta Sverige ur arbetslöshetskrisen. När socialdemokraterna segrade i valet 1932 valde de att skapa så många arbetstillfällen som möjligt. Dessa så kallade nödhjälpsarbeten

avskaffade inte arbetslösheten, men såg ändå till att hålla den på en långt rimligare nivå än tidigare.” Jämför denna beskrivning med följande diagram över arbetslöshetens utveckling bland LO-anslutna arbetare mellan 1921 och 1941.

DIAGRAM 1

Arbetslöshet i procent av medlemmarna i LO:s fackförbund, 1921–1941.

Källa: Holmberg 1969, sid 224, tabell 42, baserad på LO:s egen statistik.

Som vi kan konstatera i den enda arbetslöshetsstatistik som är tillgänglig för perioden finns det bara ett år på 1930-talet, nämligen 1939, då arbetslösheten ligger lite under det som uppnåddes på 1920-talet, exempelvis 1924 och 1928–29. Det finns som synes inget fog för att säga att arbetslösheten på 1930-talet låg på ”en långt rimligare nivå än tidigare”. Det är ren och skär osanning. Inte heller kan påståendet att ”under 1920-talet hade politikerna utan framgång försökt spara för att ta Sverige ur arbetslöshetskrisen” något fog om det man jämför med är 1930-talets verklighet. Sanningen är, som diagrammet visar, att arbetslöshetsminskningen var större och snabbare på 1920-talet än på 1930-talet. Återigen ser vi att lärobokens påstående, som spelar en central roll i mystifieringen av socialdemokratins insatser, är ett rent påhitt.

Lika påhittat är påståendet att ”riksdagen”, det vill säga den nya majoritet som bildades av socialdemokraterna och bondeförbundet, stiftade ”lagar som kraftigt höjde människors levnadsstandard”. Det är ett välkänt faktum att 1930-talets sociala reformer ”inte var särskilt kostsamma”⁴⁴ och hade ringa inverkan på den allmänna levnadsstandarden. Per Albin

Hanssons finansminister på den tiden, den legendariske Ernst Wigforss, har själv karakteriserat det hela som ”ett blygsamt reformprogram”⁴⁵ och de facto kan konstateras att de sociala utgifterna år 1938 var lägre i förhållande till landets BNP än de hade varit 1932. Dessutom var de mycket lägre än i många andra europeiska länder.⁴⁶

Den helt avgörande faktorn bakom svenskarnas förbättrade levnadsstandard var under den perioden, liksom alltid, de produktiva verksamheternas utveckling. Inte politiken. I detta fall är det industrins mycket starka tillväxt som spelar en nyckelroll. Därför borde en mer saklig redovisning av denna period ha nämnt, exempelvis, de spektakulära löneökningarna för LO-anslutna industriarbetare mellan 1937 och 1941. Under dessa fem år ökade lönerna med 34 procent, en förbättring som ingen socialpolitisk insats någonsin har kunnat matcha.⁴⁷

Till sist, men inte minst, frågan om hur och av vem Sverige på 1930-talet lyftes ur krisen. I den vetenskapliga litteraturen föreligger konsensus om att det var två faktorer som spelade en mycket viktig roll för att kunna förklara krisens i jämförelse med andra länder, relativa kortvarighet och den kraftfulla återhämtning som inleddes redan 1933. Jag avser i första hand den helt avgörande strukturomvandling som inträffat på 1920-talet och som hade gett Sverige ett förnyat näringsliv med stor utvecklingspotential. Denna omständighet är väl känd sedan Erik Dahmén 1950 publicerade sin inflytelserika avhandling om just perioden 1919–1939⁴⁸ och det är pinsamt att konstatera att denna mer än femtio år gamla nyhet ännu inte har nått våra skolböcker. Dahmén summerar grundorsaken till det som hände på 1930-talet genom att betona utrensningen av föga livsdugliga industrier på 1920-talet:

Den ovanligt starka industriella utvecklingspotential som byggts upp under 1920-talets senare hälft (...) bidrog till att svårigheterna inte blev lika långvariga som på de flesta andra håll. Det var dessutom väl förberett för utlösning av denna potential eftersom 1920-talets omvandlingstryck utan stora fördröjningar fått resultera i utrensning av det föga livsdugliga. Det fanns vid övergången till 1930-talet ovanligt lite av gamla belastningar.⁴⁹

Den andra viktiga faktorn som forskarna är överens om – men som inte ens nämns i Bonniers lärobok – är att det som spelade en viktig roll för Sveriges jämförelsevis mer lyckade krishantering faktiskt är ett politiskt ingrepp, men det har ingenting med socialpolitiken eller den nya socialdemokratiska regeringen att göra. Det handlar om devalvering av kronan, som blev en följd av Riksbankens beslut den 27 september 1931 att överge den fasta växelkursen i förhållande till guld. Deprecieringen fram till år 1935 blev cirka 45 procent gentemot den amerikanska dollarn, och i genomsnitt 25 procent i förhållande till andra för kronan viktiga valutor. Beslutet som ledde till devalveringen fattades under den frisinnade C G Ekmans regering, men kan knappast räknas den regeringen till godo. I första taget ville man med alla medel försvara den fasta kopplingen till guld, men verkligheten tvingade fram ett annat utfall.

Övertvinnandet av krisen, slutligen – där enligt skolboken den nya socialdemokratiska politiken var räddaren i nöden genom skapandet av ”så många arbetstillfällen som möjligt” – bedöms på följande sätt av Lennart Schön i *En modern svensk ekonomisk historia*:

Enligt en mycket spridd och populär uppfattning upphävdes krisen av en aktiv ekonomisk politik som genomfördes efter den socialdemokratiska segern i riksdagsvalet 1932. Då skulle framför allt underbalanseringen av budgeten för att finansiera allmänna arbeten ha höjt sysselsättningen och efterfrågan i ekonomin, vilket banat väg ur krisen. Denna uppfattning har dock föga fog för sig. Den nya regeringen hann faktiskt inte sätta sin politik i verket innan uppgången ur krisen var ett faktum.⁵⁰

Den socialdemokratiska förlagan till Bonniers lärobok

Den fråga man måste ställa sig efter att ha konstaterat en så flagrant snedvridning av avgörande skeden i svensk historia är hur detta kan hända. Är det så att Bonniers författare bara hittar på av ren okunnighet, eller finns det någonstans ett slags förlaga till denna syn på Sveriges utveckling? Ja, den finns, men den kan inte hittas bland den vetenskapliga litteraturen utan lättast på socialdemokratiska arbetarpartiets hemsida på Internet. I socialdemokraternas propagandaversion av Sveriges moderna historia finns kärnan till det budskap som genomsyrar Bonniers historiebok, med samma typ av ensidigheter, felaktigheter, osynliggöranden och politisk kreationism.

Låt mig ge exempel på detta genom att citera socialdemokraternas egen beskrivning av Sveriges övergång från ”ett kallt och rätt klassamhälle” till ett ”välfärdssamhälle”:

Det svenska välfärdssamhället är av ungt datum. Det är inte länge sedan Sverige inte var en demokrati och alla inte fick rösta i allmänna val. På den tiden, för ungefär hundra år sedan, fanns ingen välfärd utan då existerade bara ett kallt och rätt klassamhälle. Barnarbete var vanligt förekommande och arbetarna fick inte sällan jobba tio-tolv timmar i sträck, och det i en farlig arbetsmiljö. Bara barn som hade rika föräldrar hade möjlighet att gå i skolan. Det fanns inga pensioner, barnbidrag eller studielån. Föräldraledighet var inte att tala om. Sverige präglades av orättvisor. Det var dessa orättvisor som stärkte dåtidens arbetarrörelse och socialdemokrater i tron på att samhället måste förändras. Därför bildades Socialdemokraterna.

Socialdemokraternas tidigare partisekreterare Sven Aspling skriver om detta i sin bok "100 år i Sverige. Vägen till Folkhemmet". I förordet skriver han: "Historien om hur ett gammalt klass- och fattigsamhälle under några korta decennier kunde omdanas till ett erkänt välfärdssamhälle är i hög grad historien om den svenska arbetarrörelsens framväxt, arbete och insatser." Sedan Socialdemokraterna bildades 1889 har också mycket hänt. Den svenska arbetarrörelsens arbete, som bestått av Socialdemokraternas partipolitiska verksamhet, LO:s och fackföreningsrörelsens arbete, de socialdemokratiska sidosorganisationernas och olika kooperativa organisationers verksamhet, har förändrat Sverige. Från att ha varit ett trasigt klassamhälle där bara de rika hade det bra till att bli en erkänd välfärdsnation i hög internationell klass.⁵¹

Vi måste givetvis beklaga att ett så viktigt parti ger en så ensidig och vilseledande version av den svenska framgångssagan, men det är knappast förvånande att ett parti försöker förhärli-ga sin egen historiska roll. Det ursäktar givetvis inte att man far med rena osanningar som att exempelvis säga att "för ungefär hundra år sedan" (alltså 1900-talets början) "bara barn som hade rika föräldrar hade möjlighet att gå i skolan", när vi då hade haft folkskola sedan 1842 och nästan alla barn i skolålder – cirka 700 000 – gick på Sveriges folk- och småskolor. Men politisk propaganda är vad den är, propaganda. En helt annan sak är att läsa i princip samma berättelse i en lärobok tillhörande en skola vars arbete förväntas präglas av allsidighet, saklighet och vetenskaplig förankring.

Det är emellertid inte bara huvudbudskapet som har stora likheter mellan socialdemokraternas egen berättelse och Bonniers skolbok. Också i mer detaljerade analyser är närheten slående. Ta denna beskrivning av 1930-talet taget från socialdemokraternas hemsida och jämför den med ovan citerade text från Bonniers lärobok:

Kampen mot arbetslösheten blev en huvuduppgift för den socialdemokratiska regeringen (...) Som finansminister blev Ernst Wigforss huvudman för en ny ekonomisk politik. Genom produktiva investeringar ökade sysselsättningen. Arbetslöshetspolitiken förändrades till både sin utformning och sitt innehåll. De statliga insatserna mångdubblades (...) Utöver kampen mot arbetslösheten inriktades reformarbetet på barnen, barnfamiljerna och de gamla. Genom införandet av skatter på förmögenheter frigjordes pengar att använda till nya jobb. Trots att det var en ekonomisk kris så gick det att förbättra för dem som hade det sämst. Folkpensionen höjdes, en arbetslöshetsförsäkring infördes och de familjer som hade många barn fick låna pengar till att bygga bostäder. Socialt och ekonomiskt blev 1930-talet ett framgångens decennium med viktiga reformer och betydelsefulla sociala förändringar. Bland annat infördes förebyggande mödra-

*och barnavård, mödrahjälp och bidragsförskott till ensamstående
mödrar. 1938 beslutades det också om folktandvård och två veckors
lagstadgad semester.⁵²*

Med detta kan vi lämna granskningen av Bonniers lärobok i historia. Att denna bok knappast uppfyller de krav på allsidighet, saklighet och vetenskaplig förankring som bör ställas på allt skolarbete är påfallande. Frågan är om det handlar om något unikt eller om samma slags allvarliga brister och politisk partiskhet återfinns i andra läroböcker. För att besvara den frågan vänder jag nu blicken mot de andra två läroböcker i historia som är vanligast förekommande i våra grundskolor.

Socialdemokratins lovsång i Libers tappning

I detta kapitel kommer Libers *SO·S Historia – Ämnesboken* att granskas. Bakom denna lärobok ligger det förlag som har en särställning som läromedelsproducent i Sverige och som tillhör Europas ledande förlagskoncern på området. Med tanke på just denna omständighet är det djupt bekymmersamt att konstatera samma partiska tillrättaläggande av den svenska utvecklingens historia som vi har sett hos Bonniers skolböcker. Den inte bara upprepas utan överträffas av Libers historiebok.

Från mörkret stiga vi mot ljuset

Jag börjar med vad Libers lärobok har att säga om det marknadsekonomiska systemskiftet som avgjorde så mycket av Sveriges framtida utveckling. Svaret är enkelt: praktiskt taget ingenting. Skiftesreformerna nämns i ett tidigare kapitel och det påpekas, mycket riktigt, att ”utvecklingen mot ett industrisamhälle började faktiskt inom jordbruket”, men det är allt. Ingenting sägs om skråväsendets avskaffande eller om näringsfrihetens och frihandelns införande. De nya marknadsinstitutionerna osynliggörs helt och det hela handlar i stället om järnvägar, gruvor, fabriker, innovationer och nya företag.

Efter en så undermålig beskrivning av industrialiseringens villkor och förlopp kommer ett svåröverträffat exempel på förhållandet av socialdemokratien. Det handlar om en mycket väl konstruerad berättelse, som med stor dramatik målar upp först bilden av ett bottenlöst elände för att sedan låta frälsarna, fackföreningarna och socialdemokraterna, inta scenen och låta ljus och värme råda där det förut var mörkt och kallt. Mycket effektiv och detaljrik, men också helt förljugen vad gäller helhetsintrycket:

När Sverige blev ett industrisamhälle växte det fram en ny stor grupp i samhället: industriarbetarna. I början var arbetarna ofta fattigfolk från landsbygden som kommit vandrande för att arbeta med sådant som järnvägsbygge, timmerflottning på älvarna, eller i sågverken. Lönerna var låga, och till exempel sågverksarbetarna fick ofta bo i smutsiga och kalla baracker: Tio man i ett rum och två i varje säng.

Arbetarna hade svårt att kräva högre lön, eftersom de ändå fick sparken så fort deras arbete var färdigt. När järnvägen var färdigbyggd eller allt timret uppsågat för året fick arbetarna återvända hem till sina byar.

Fabrikerna var oftast mörka och fuktiga med dålig luft. Där fanns inget skydd mot buller, damm och gifter. Yrkessjukdomar som utslitna ryggar, förstörd hörsel och trasiga lungor var vanliga. Olyckor hände ofta, och folk förväntade sig inte något annat. Det var så att arbeta. De flesta arbetarna hade så låga löner att det knappast gick att leva på. Och löneskillnaderna mellan dem och deras chefer var enorma.

*Mot slutet av 1800-talet bildades allt fler fackföreningar som samarbetade för att höja lönerna. Arbetarna bildade också ett eget politiskt parti, Socialdemokratiska Arbetarpartiet. Fackföreningarna och partiet kallades tillsammans för **arbetarrörelsen**. I den kämpade arbetarna för ett jämlikare samhälle. Kampen tog fart när arbetarna fick klart för sig att de var många hundratusen som led av samma fattigdom.⁵³*

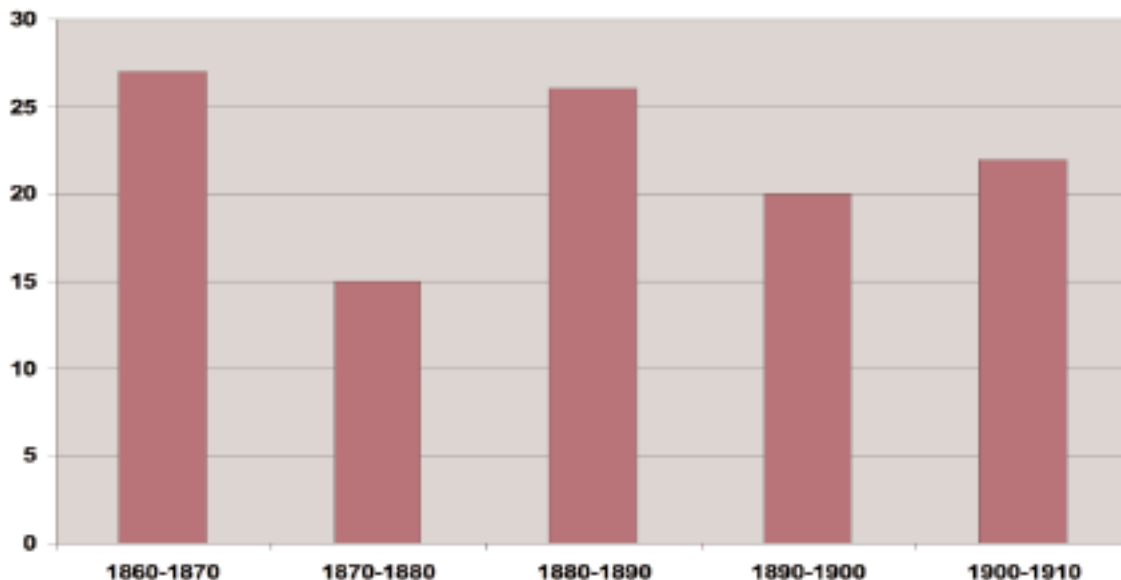
Det långa talets korta mening är att innan fackföreningarna och det socialdemokratiska partiet bildades – det vill säga som tidigast på 1880-talet – var arbetarnas liv odrägligt och lönerna, som låg på existensminimum, kunde inte höjas. Sedan blev det tvärtom. Men, var det verkligen så? Jämför den ovan citerade beskrivningen med en vetenskapligt baserad redogörelse för utvecklingen av levnadsstandarden under denna period baserad på det vi vet om reallönernas utveckling:

Om vi tar denna utgångspunkt [reallönen, MR] går det knappast för Sveriges del att instämna i ”pessimisternas” dystra bild. Istället pekar allt på att perioden efter 1850 – och i synnerhet efter 1870 – kom att innefatta kraftigt stigande reallöner för majoriteten svenskar (...) Sverige hade alltså lyckan att kombinera industrialisering och ökad levnadsstandard, åtminstone i lön och köpkraft mätt.⁵⁴

Ja, om detta råder i dag konsensus bland ekonomhistorikerna. Lennart Schön har också ifrågasatt bilden av sjunkande löner på 1830- och 1840-talen, men om detta finns ett alltför begränsat statistiskt underlag för att kunna säga något med större säkerhet. Från mitten av 1800-talet är informationen allt bättre och vad gäller manliga industriarbetare kan följande diagram visas för perioden 1860–1910.

DIAGRAM 2

Real årsinkomstökning i procent för manliga industriarbetare, 1860–1910.

Källa: Holmberg 1969, sid 41, tabell 8.

Som vi lätt kan se ökar reallönerna inom industrin under hela denna period och det på ett mycket markant sätt. Det bästa årtiondet är faktiskt 1860–1870, det vill säga före fackföreningarnas framväxt och långt före det socialdemokratiska partiets bildande (1889). Grundorsaken till dessa ökningarna ligger uppenbarligen inte i arbetarnas organisering utan i ”den betydande stegringen av produktionen per arbetstimme inom det svenska näringslivet”.⁵⁵ Arbetarnas organisering var ett viktigt framsteg och medförde bättre arbetsvillkor, men spelade knappast huvudrollen i svenska folkets förbättring av både inkomster och köpkraft. Det är i själva produktionen, genom produktivitetsoökningarna och arbetskraftens överföring från mindre till mer produktiva branscher, som detta åstadkoms, inte i politikens värld. Det är någonting som våra skolungdomar verkligen borde lära sig.

Per Albin räddar landet

I berättelsen om 1930-talskrisen får vi, precis som i Bonniers historiebok, ta del av ett förhållande av socialdemokratins roll i ren politiskt kreativistisk anda. Här en förkortad version för att inte trötta ut läsaren:

År 1931 kom krisen till Sverige. Arbetslösheten blev snabbt rekordhög (...) många levde på svältgränsen (...) Socialdemokratiska arbetarpartiet var Sveriges största parti. Partiets ledare Per Albin Hansson ville skapa något han kallade Folkhemmet (...) Arbetslösheten ville

socialdemokraterna minska med nya metoder. Staten skulle sluta spara pengar när det var kristid. I stället skulle staten satsa pengar på att ge människor ordentligt betalda jobb.

Socialdemokraterna vann valet 1932 (...) Tillsammans satte Socialdemokraterna och Bondeförbundet igång med att bygga Folkhemmet. Sverige skulle bli ett land där alla kunde känna sig trygga. Man såg bland annat till att de gamla fick bättre pensioner, att arbetslösa fick stöd, att småbarnsmammor fick bidrag och unga människor som ville flytta ihop kunde få bostättningslån.

Det blev också lag på att alla som jobbade skulle ha två veckor betald semester. I Sverige lyckades politikerna alltså samarbeta och göra något åt problemen under mellankrigstiden. Det gav människor framtidshopp.⁵⁶

Socialdemokratins lovsång är i Libers tappning än mer oförblommerad än hos Bonniers och jag behöver inte här upprepa hela den kritiska argumentering som jag anförde ovan i samband med analysen av Bonniers historiebok. Vi vet att orsaken till den snabba konjunkturomsvängningen och den starka utvecklingen under 1930-talet huvudsakligen fanns i 1920-talets framgångsrika strukturomvandling och att, som politiskt ingrepp, krondeprecieringen 1931 under den frisinade Ekmans regering var allra viktigast. Vi vet också att den nya socialdemokratiska politiken inte hade något som helst med konjunkturomslaget att göra, eftersom den sattes i verket efter att detta hade inträffat. Det är kanske värt att ytterligare betona, med tanke på denna myts centrala ställning i det socialdemokratiska förhålligandet av partiets historiska roll. Låt mig därför citera en av 1900-talets mest namnkunniga och respekterade nationalekonomer, Erik Lundberg:

Den planerade expansiva finanspolitiken – genom ökade investeringsutgifter – kom i motsats till en allmän uppfattning inte till stånd under själva depressionen, utan i begränsad utsträckning först när konjunkturuppsvinget under 1934 kommit igång på allvar.⁵⁷

Nåväl, till sist en kommentar om det så ofta upprepade påståendet att den nya socialdemokratiska regeringen på 1930-talet skulle ha fört en expansiv finanspolitik som ett sätt att motarbeta den fortsatt höga arbetslösheten, det vill säga, enligt Libers skolbok, att staten inte skulle ”spara” utan i stället ”satsa pengar på att ge människor ordentligt betalda jobb” (betoningen på dessa ord finns i originalet så att eleverna inte missar den förmenta nyorienteringen av finanspolitiken). Sanningen om 1930-talets finanspolitik är precis den motsatta om man håller sig till det vetenskapligt belagda:

Den nya regeringen hann faktiskt inte sätta sin politik i verket innan uppgången ur krisen var ett faktum. Underbalanseringen av budgeten i krisens slutskede blev därför av mycket beskedlig storlek. Uppgången kom sedan automatiskt att leda till ökade statsintäkter och en

förstärkning av budgeten, varför finanspolitiken i realiteten blev ganska restriktiv med statliga överskott under 1930-talet. Den gynnsamma svenska utvecklingen kan således inte förklaras av en ny, expansiv finanspolitik.⁵⁸

Ja, finanspolitiken blev, som Lennart Schön säger, ”i realiteten ganska restriktiv med statliga överskott under 1930-talet”, men med dessa forskningsbaserade realiteter verkar de analyserade skolböckerna inte ha minsta kontakt eller intresse för. Avståndet till det sakliga och vetenskapligt grundade är lika slående som närheten till socialdemokratins historieberättelse (läs gärna igen socialdemokraternas egen beskrivning av partiets insatser på 1930-talet och jämför med citatet ovan).

Lycksalighetens ö och globaliseringens onda makt

Efter denna redogörelse är det inte svårt att föreställa sig hur berättelsen om den svenska framgångssagan fortsätter:

1950- och 1960-talen brukar kallas ”rekordåren” i Sverige. En beskrivning av denna period kan låta som en saga: Företagen gick bra. Sverige blev ett av världens rikaste länder. Socialdemokraterna vann alltid i valen. Det byggdes ett välfärdssamhälle där alla människor hade lika rätt till barnbidrag, sjukvård, skola och annan hjälp och trygghet.

Och svenskarna var inte bara rika själva, de ville också ta ansvar för att skapa en fredligare och rättvisare värld.⁵⁹

Detta lyckliga tillstånd varade fram till dess att våra industrier fick konkurrens utifrån och globaliseringen tvingade den ekonomiska politiken i sagolandet Sverige att bli ”mer lik den i de flesta andra rika länderna”:

Ett annat skäl [till de ekonomiska kriserna och arbetslösheten, MR] är att gränserna mellan länderna har öppnats så att företag och pengar lätt kan flytta på sig. Då flyttar företagen och pengarna gärna från ett land med så pass höga skatter som Sverige. Vi kunde inte fortsätta att höja skatterna i Sverige utan måste börja spara in på välfärden.⁶⁰

Alltså, allting gick bra tills elaka krafter utifrån, tillsammans med svekfulla svenska företag, tvingade Sverige att överge sin unika välfärdspolitik. Inga misstag gjordes i Sverige, inga strukturproblem fanns, allt var frid och fröjd på ”lycksalighetens ö”. Det vi står inför här är ett syndabockstänkande av närmast xenofobisk art, och när man läser något liknande förstår man lätt varför destruktiva globaliseringsfientliga irrläror kan få fotfäste bland våra skolungdomar.

De elever som läser sådana beskrivningar skulle knappast kunna ana att verkligheten är rakt motsatt det som antyds i Libers lärobok. Om någonting har karakteriserat de senaste årtiondena är att "företagen och pengarna" främst har flyttat in i Sverige, inte tvärtom. Mellan 1982 och 2006 uppgick de utländska direkta nettoinvesteringarna till nästan två tusen miljarder kronor, det vill säga betydligt mer än den offentliga sektorns konsoliderade skuld år 2006. 1996 fanns det 3 613 utlandsägda företag i Sverige, 2005 var siffran 10 435. Sysselsättningen i dessa företag gick under den perioden upp från 278 016 till 557 496 anställda. Men det som förmodligen mest skulle förvåna de elever som har läst Libers bok är vetskapen om att de mest dynamiska utländska investerarna i dag kommer från länder i tredje världen, som Kina och Indien, med väsentligt lägre skatter och löner än i Sverige.⁶¹

Natur och Kulturs Levande historia

Till sist redovisar jag granskningen av Natur och Kulturs *SOL 3000 Levande historia 7-9*. Natur och Kultur är en stiftelse med en stark ställning både inom allmänlitteratur och på läromedelsområdet. Ändå är förlaget en relativt liten aktör i bokbranschen, med intäkter 2004 som var en tredjedel av Libers och en femtedel av Bonniers.⁶²

Berättelsen om Sveriges ekonomiska modernisering börjar i *Levande historia 8* med en mycket bra analys av skiftesreformen och landsbygdens förändringar på 1800-talet. Här återfinns både statens påbud och böndernas entusiastiska medverkan i processen när ”de märkte att skördarna blev större när varje gård fick sin jord samlad i stora fält”. Den nya ordningen följer för introduktionen av produktivitetsförbättrande innovationer betonas och beskrivningen kompletteras med ett stycke om folkskolan som leder till slutsatsen att ”folkskolan förändrade Sverige”. Det sammantagna resultatet blev att:

*Kring 1900 var det som om vi hade fått en ny landsbygd. Jordbruket gav tre gånger mer livsmedel än det hade gjort 1850 (...) Men den viktigaste förändringen kan vi inte mäta. Människorna själva förändrades när de såg att deras liv kunde förändras. De fick lust att pröva nyheter. Sverige fick inte bara ett nytt jordbruk. Vi fick också nya människor som arbetade på åkrarna och i skogarna.*⁶³

Som sagt, en mycket bra ansats och det gör att man förväntar sig en lika bra fortsättning. Men det blir tyvärr inte så. Inte ett ord sägs i avsnittet ”Sverige industrialiseras” om det institutionella reformarbetet som skapade en modern marknadsekonomi och industrialiseringen sätts inte i relation till jordbrukets omvandling och kommersialisering. I stället presenteras en karikatyr av den ansats som i exporten såg huvudförklaringen till Sveriges framgångar, där allt det väsentliga utgår från en internationell efterfrågan på våra stapelvaror. Därför sägs att industrialiseringen ”startade vid sågverken” och sedan fortsatte med pappersmassa- och pappersindustrin samt framställningen av järn och stål. Bara på 1870-talet skulle det ha dykt upp industrier inriktade mot hemmamarknaden, främst textilindustrin i Borås, Göteborg och Norrköping. Sedan går industriutvecklingen över till verkstadsindustrin och bildandet av storföretag baserade på svenska uppfinningar (ASEA, Ericsson, AGA, SKF, Alfa-Laval, Tetra Pak).

Att missa centrala aspekter i den institutionella moderniseringen av Sveriges ekonomi och följa en förlegad förklaringsmodell tyder på en mycket bristfällig kontakt med det vetenskapliga forskningsläget, men i jämförelse med de redan analyserade skolböckerna är Natur och Kulturs historiebok ett klart framsteg. Beskrivningen av arbets- och levnadsvillkoren under industrialiseringsperioden är nyanserad och hemfaller inte åt den typ av eländes-

beskrivning som vi har sett exempel på. Både det mörka och det ljusa får plats, och den i grunden storartade förändring som industrialismen medför för vanliga människor blir mycket tydlig. Inga bombastiska hyllningar som lyfter fram socialdemokratins eller fackföreningars roll som ensamma frälsare för den svenska ekonomin förekommer heller.

Fortsättningen i *Levande historia 9* håller en bra balans mellan de konflikt- och samarbets-tendenser som präglade relationen mellan arbetsgivare och arbetare kring sekelskiftet 1900 och under 1900-talets första årtionden. En tydlig redovisning av den starka lönestegringen från 1860-talet och framåt ger perspektiv på berömda arbetsmarknadskonflikter, som Sundvallsstrejken 1879 och storstrejken 1909, som således framstår som reaktioner på lönesänkingskrav från arbetsgivarna efter långa perioder av starka löneökningar och förbättrad levnadsstandard.

En mycket anmärkningsvärd sak hos denna lärobok är att Sveriges utveckling under mellankrigstiden inte behandlas alls. Det är en oförklarlig miss, som allvarligt sänker bokens kvalitet. Det som försvinner på detta sätt är en avgörande period i svensk historia, både ekonomiskt och politiskt. Således är bland annat Per Albin Hansson, Ådalen, Saltsjöbadsavtalet och folkhemmet helt frånvarande, och det är definitivt inte rimligt i en svensk historiebok. Det hindrar emellertid inte en mycket bra behandling av efterkrigstiden och de senaste årtiondena.

Sammanfattningsvis kan sägas att *Levande historia* är en lärobok med stora förtjänster men också stora svagheter och luckor. Vad som däremot inte kan sägas om denna lärobok är att den ger en politiskt vinklad version av svensk historia. På det viset skiljer den sig markant både från Bonniers och Libers läroböcker, och framstår som ett undantag i sammanhanget.

Socialdemokraterna skriver historien och skolböckerna populariserar den

---

En myt, har någon sagt, är det man tror på utan att veta att man gör det.

Arne Ruth, ”Det moderna Sveriges myter”

Att skriva historia är för socialdemokratin – precis som för alla politiska krafter – lika mycket en ideologisk och politisk handling som en ambition att beskriva verkligheten. Historieskrivningen har tjänat som ett externt och internt maktinstrument.

Åsa Linderborg, *Socialdemokraterna skriver historia*

Som vi vet är kampen om historieskrivningen en avgörande kamp om dagens agenda och därmed om framtiden. Det har alla framgångsrika härskare vetat genom historien och socialdemokratin förstod tidigt detta samband. Att skriva sin egen historia och göra den till ”svensk normalhistoria”, det vill säga den allmänt erkända, spontana och självklara, sanningen om Sveriges förflutna, har varit centralt i partiets strävan efter hegemoni och bevarandet av sin unika maktställning. Som historieforskaren och vänsterdebattören Åsa Linderborg skriver i sin avhandling om socialdemokratins historieskrivning:

Ett traderat påstående är att socialdemokratin är ointresserad av både nationens och sin egen historia. Från början struntade man i historien, eftersom denna bara var en angelägenhet för borgerligheten, och senare, under 1950- och 1960-talens rekordår fanns det ingen anledning att blicka bakåt. Resultatet blev att svenskarna kännetecknas av ”historielöshet”. Den här undersökningen påvisar motsatsen, men därmed inte sagt att socialdemokratin är intresserad av att ta reda på ”vad som verkligen hänt”.

Den unga socialdemokratin gav sig genast in i kampen om det nationella historiemedvetandet, eftersom man förstod att historia intog en särställning i asymmetriska maktrelationer.⁶⁴

Bästa beviset att partiet har lyckats i kampen om ”det nationella historiemedvetandet” är, med Natur och Kulturs historiebok som undantag, de skolböcker som här har analyserats. Dessa böcker är varken beställningsverk av socialdemokraterna eller medvetna manipulatio-

ner av historien i syfte att förhäriliga socialdemokratien och förtiga det som inte passar ihop med partiets självbild som svenska folkets frälsare. Det är inte ens säkert att författarna delar socialdemokratiens värderingar och åsikter, eller att de över huvud taget förstår att de sprider en partisk och ovetenskaplig bild av Sveriges utveckling. Och det är just det som är intressant, det vill säga när partiets historieberättelse blir den spontana historieberättelsen som är så självklar att den varken ifrågasätts eller underkastas en vetenskapligt baserad granskning. Under detta arbetes gång har jag gett otaliga bevis på omfattande, väletablerad och lättillgänglig vetenskaplig forskning som motsäger partiets självförhäriligande historieskrivning, och som borde ha använts av läroboksförfattarna som grund för historieskrivandet. Men det är som om dessa forskningsrön inte existerade, de har blivit osynliga eftersom de krockar med det historiska *common sense*, som socialdemokratien med sådan framgång lyckats etablera under sitt unikt långa regeringsinnehav.

Den socialdemokratiska berättelsen om svensk utveckling i modern tid har en enkel dramaturgi, där händelserna på 1930-talet spelar en avgörande roll. Det är då pjäsens dramatiska och förlösande höjdpunkt nås, en klimax som gör socialdemokratiens makttillträde till en frälsning för landet och partiet till alla goda gåvors givare. Det inträffade dessförinnan – framför allt 1800-talets banbrytande liberala reformarbete och det välståndsgenombrott som den dynamiska svenska industrialiseringen redan då hade gett upphov till – måste devalveras eller helt enkelt osynliggöras för att berättelsen om eländeslandet som räddas av socialdemokraterna på 1930-talet ska kunna byggas upp. Så sammanfattar Åsa Linderborg denna grundstruktur i den socialdemokratiska mystifieringen av den moderna svenska historien:

Liberalerna hyllar 1800-talet som framstegseran. Det var då som den egennyttiga aristokratin fick ge vika för den ekonomiska utvecklingen och den fria medborgaren. Den socialdemokratiska rörelsehistoriken berättar däremot om ett annat 1800-tal. Man är visserligen starkt positiv till teknikutveckling och industrialism, men industriernas första tid menar man var präglad av stor svält, fattigdom, dödlighet, trångboddhet, superi, köld, rättslöshet, skam och förnedring. Exploateringen var hänsynslös, barnarbetarna för illa, arbetslösheten var hög och lönerna låga. För många återstod bara emigration. Det var ett "klassamhälle" och ett "privilegiesamhälle", där folkflertalet var utarmat. 1800-talets elände menar man sträckte sig fram till 1930-talet, då det ersattes av "folkhemmet" som med det föregående sekelts alla motsatta egenskaper blev dess antites. Men vägen dit var mycket hård och kantad med offer⁶⁵

Det handlar med andra ord om en svensk iscensättning av Internationalens berömda strof:

*Från mörkret stiga vi mot ljuset,
från intet allt vi vilja bli.*

Det är precis den bilden som, med nästan exakt samma detaljer, återges i Libers historiebok och, med lite mindre detaljrikedom, hos Bonniers böcker. Att detta kan inträffa med läromedel som producerats av två så viktiga förlag, utan någon som helst statlig inblandning i eller politisk kontroll över läromedelsproduktionen, är ett slående bevis på den makt över våra sinnen som socialdemokratin har lyckats etablera. Att de som ger ut dessa pekoraliska hyllningar av socialdemokratin är äkta kapitalistiska företag är mer än ett historiens spratt, det är den yttersta bekräftelsen på en hegemoni som har blivit så väletablerad att man inte ens märker att den existerar.

Slutord om skolans demokratiska uppdrag

Det är av vikt att man inom skolan för en diskussion om innehållet i de läroböcker som används och reflekterar över hur dessa stödjer skolans uppdrag. Läroböckernas behandling av ämnena och kunskapsområdena får inte strida mot skrivningar i läroplanerna och relevanta kursplaner.

Skolverket, *I enlighet med skolans värdegrund?*

Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund.

Läroplanens inledande mening (Lp094)

Indoktrinering: Ensidig intellektuell påverkan.

Norstedts svenska ordbok

Det demokratiska uppdraget, som det kallas i våra officiella skoldokument, är skolans allra viktigaste vid sidan av dess naturliga kunskapsförmedlande uppdrag. I det demokratiska uppdraget sammanfattas de värden som grundar vårt samhälle, från respekten för människans lika värde och hennes fri- och rättigheter till hur vi organiserar våra gemensamma angelägenheter i en anda av pluralism och tolerans. Demokratiuppdraget och kunskapsuppdraget är emellertid inte skilda från varandra utan snarare två sidor av samma mynt. Demokratin kan inte existera utan informerade medborgare, som kan göra politiska ställningstaganden på basis av ett fritt informationsflöde och som har tillgång till grundläggande kunskaper förankrade i den vetenskapliga utvecklingen. Samtidigt kan kunskapsuppdraget inte uppfyllas utan ett djupt demokratiskt sinnelag, som bejakar forskningens frihet och lika så elevernas rätt till saklig och allsidig information. Därför är indoktrineringen, det vill säga en "ensidig intellektuell påverkan" som det står i Norstedts ordbok, ett dödligt hot mot demokratin, som en skola i demokratins tjänst alltid måste beakta och akta sig för.

Politiska partier och ideologier är centrala i ett demokratiskt samhälle, och att förmedla kunskap om dem är därför en omistlig del av skolans demokrati- och kunskapsuppdrag. Men partipolitiska eller ideologiska ståndpunkter får aldrig ersätta de vetenskapligt grundade kunskaperna, och än mindre få monopol på problemformuleringen kring eller beskrivningen av avgörande samhällsfrågor. Samma sak gäller givetvis för religionen. Detta måste betonas inte bara med tanke på skolans uppdrag, utan också på grundval av skolans unika roll i vårt samhälle. Genom skolplikten har vi gett skolan en särställning bland alla andra institutioner, med undantag för värnplikten. Att gå till skolan och få ta del av det som skolan förmedlar är inte ett frivilligt val och kan därför inte jämföras med den informations- eller kunskapsinhämtning som sker på andra sätt. Skolan är helt enkelt samhällets mest grundläggande instrument för att forma eller utbilda det uppväxande släktet till medborgare. Om detta

instrument fallerar i sin utbildande uppgift, eller om den information som ges omvandlas till någon sorts ensidig intellektuell, politisk eller religiös påverkan, då har skolans unika särställning missbrukats och demokratin lidit skada.

Det är det som står på spel i frågan om våra skolbäckers opartiskhet och vetenskapliga förankring. Den frihet vi i dag har att utforma och välja dessa böcker är både värdefull och viktig, men fordrar också ett stort mått av vaksamhet och en ständig granskning av hur väl dessa läromedel är förenliga med skolans unika uppdrag. Merparten av de läroböcker som här har granskats kan tyvärr inte sägas vara förenliga med det uppdraget.

Litteraturförteckning

- Ahlberg, Wiwi, Herman Blom & Lars Erik Åse, *SO Direkt Geografi – Ämnesboken*. Bonnier Utbildning, Stockholm 2005.
- Almgren, Bengt, Berndt Tallerud, Hans Thorbjörnsson & Hans Tillman, *SO Direkt Historia – Ämnesboken*. Bonnier Utbildning, Stockholm 2005.
- Andersson, Patrik, Nima Sanandaji & Fredrik Segerfeldt, *Välkommen till Sverige – Om politisk snedvridning i kurslitteraturen i SFI, svenska för invandrare*. Timbro, Stockholm 2006.
- Dahmén, Erik, *Svensk Industriell Företagarverksamhet – Kausalanalys av den industriella utvecklingen 1919–1939*. Industriens Utredningsinstitut, Stockholm 1950.
- Dahmén, Erik, ”Mellankrigstiden – Industri i omvandling”, i Industriförbundet (red.), *Sveriges industri*. Industriförbundets Förlag, Stockholm 1985.
- De Geer, Hans, *Arbetsgivarna – SAF i tio decennier*. SAF, Stockholm 1992.
- Eklund, Klas, *Vår ekonomi – En introduktion till samhällsekonomin*. Rabén Prisma, Stockholm 2005.
- Frank, André Gunder, *Latin America: Underdevelopment or Revolution*. Monthly Review Press, New York 1969. (På svenska: *Underutveckling eller revolution i Latinamerika*, 1971).
- Gunnarsson, Christer & Mauricio Rojas, *Tillväxt, stagnation, kaos – en institutionell studie av underutvecklingens orsaker och utvecklingens möjligheter*. SNS Förlag, Stockholm 2004.
- Heckscher, Eli F, *Svenskt arbete och liv*. Bonniers, Stockholm 1941.
- Hedenborg, Susanna & Mats Morell (red), *Sverige – en social och ekonomisk historia*. Studentlitteratur, Lund 2006.
- Hildingson, Kaj & Lars Hildingson, *SOL 3000 Levande historia 7–9*. Natur och Kultur, Stockholm 2003.
- Holmberg, Per, *Arbete och löner i Sverige*. Rabén & Sjögren, Stockholm 1963.
- Ivansson, Elisabeth & Mattias Tordai, *SO-S Historia – Ämnesboken*. Liber/Almqvist &

- Wiksell, Stockholm 2003.
- Jörberg, Lennart, "The Nordic Countries 1850–914", i *The Fontana Economic History of Europe* (red. C Cipolla). London 1973.
- Landes, David, *Nationernas välstånd och fattigdom*. Prisma, Stockholm 2000.
- Linderborg, Åsa, *Socialdemokraterna skriver historia – Historieskrivning som ideologisk makt-resurs 1892–2000*. Atlas Akademi, Stockholm 2002.
- Lundberg, Erik, *Ekonomiska kriser förr och nu*. SNS Förlag, Stockholm 1983.
- Lundh, Christer, *Den svenska debatten om industriell demokrati 1919–1924, del I*. Ekonomisk-historiska föreningen, Lund 1987.
- Lundh, Christer, *Spelets regler – Institutioner och lönebildning på den svenska arbetsmarknaden 1850–2000*. SNS Förlag, Stockholm 2002.
- Magnusson, Lars, *Sveriges ekonomiska historia*. Rabén Prisma, Stockholm 1996.
- Marx, Karl & Friedrich Engels, "Det kommunistiska partiets manifest", i *Karl Marx & Friedrich Engels*, i urval av Bo Gustafsson. Wahlström & Widstrand, Stockholm 1965.
- Nilsson, Erik, Hans Olofsson & Rolf Uppström, *Historia Punkt – SO*, Gleerups, Malmö 2004.
- North, Douglass C, *Institutionerna, tillväxten och välståndet*. SNS Förlag, Stockholm 1993.
- Riksdagens utredningstjänst, *Läroböcker till grundskolan*. PM från 20.4.2007, Dnr 2007:731.
- Rojas, Mauricio, *Efter folkhemmet*. Timbro, Stockholm 1999.
- Rojas, Mauricio, *Paradoxen SAF och den svenska modellens uppgång och fall*. Timbro, Stockholm 2001.
- Rosenberg, Nathan & L E Birdzell, *Västvärldens väg till välstånd*. SNS Förlag, Stockholm 1991.
- Rostow, Walt W, *The Stages of Economic Growth*, Cambridge University Press, Cambridge 1960.
- Rothstein, Bo & J Bergström, *Korporativismens fall och den svenska modellens kris*. SNS Förlag, Stockholm 1999.
- Ruth, Arne, "Det moderna Sveriges myter", i B Lindell & Mikael Löfgren (red), *Svenska krusbär*. Bonnier Alva, Stockholm 1995.

- Schön, Lennart, *Industrialismens förutsättningar*. Liber Förlag, Lund 1982.
- Schön, Lennart, *En modern svensk ekonomisk historia – Tillväxt och omvandling under två sekel*. SNS Förlag, Stockholm 2007.
- Sjöberg, Maria, ”Agrara förhållanden 1500–1850” i S Hedenborg & M Morell (red), *Sverige – En social och ekonomisk historia*. Studentlitteratur, Lund 2006.
- Skolverket, *I enlighet med skolans värdegrund?* Skolverket, rapport 2006:285.
- Skolverkets Vägledningskansli, *Skolan och den vetenskapliga teorin om evolutionen*. Skolverket, Stockholm 2006.
- Socialdemokraterna, *Vår historia*. Partiets hemsida, <www.socialdemokraterna.se/Templates/Page____6591.aspx>.
- Sundin, Staffan, *Utvecklingstendenserna på den svenska mediemarknaden*. SNS Medieforum, Stockholm 2006.
- Therborn, Göran, ”Pillarization and popular movements. Two variants of Welfare State Capitalism: the Netherlands and Sweden” i *The Comparative History of Public Policy*. Polity Press, 1989.
- Vänsterpartiet, *Internationellt program för Vänsterpartiet*. Partiets hemsida, <www.vansterpartiet.se/cs-media/PUB_Ideologi/uploads/000036249/000030765.pdfZ>.
- Wigforss, Ernst, *Minnen III – 1931–1949*. Tidens Förlag, Stockholm 1954.

Fotnoter

- 1 Andersson m fl 2006.
- 2 Egen annons i *Skolvärlden*, 8.12.2006.
- 3 Skolverkets vägledningskansli, 2006.
- 4 Det finns också kompletterande läromedel och äldre grundläroböcker som kan användas vid historieundervisningen, men jag kommer enbart att granska senaste grundläroboken från respektive förlag.
- 5 Detta framgår av en PM, *Läroböcker till grundskolan* (20.4.2007, Dnr. 2007:731) som Riksdagens utredningstjänst tog fram på min begäran. Det finns också ett mindre förlag som producerar läroböcker i historia för grundskolan, nämligen Gleerups, som har gett ut *Historia Punkt – SO, grundbok 1–3* av Erik Nilsson, Hans Olofsson och Rolf Uppström (Malmö 2004).
- 6 *Karl Marx och Friedrich Engels* i Gustafsson 1965, sid 21.
- 7 Rostow 1960.
- 8 Se Lennart Jörbergs inledning till Rosenberg & Birdzell 1991.
- 9 North 1993, sid 16.
- 10 Detta perspektiv utvecklas i Gunnarsson & Rojas 1995.
- 11 Beroendeskolans mest namnkunniga gestalt är André Gunder Frank, författare till ett trettiotal böcker översatta till många olika språk. En typisk boktitel i Franks produktion är *Underutveckling eller revolution i Latinamerika* från 1969 (på svenska 1971), som i all dess korthet sammanfattar hela hans och beroendeskolans budskap.
- 12 Det kan exemplifieras med Jörbergs bidrag till *The Fontana Economic History of Europe* (red. C. Cipolla, London 1973) med titeln ”The Nordic Countries 1850–1914”.
- 13 Schön 1982.
- 14 Ibid, sid 38.
- 15 Magnusson 1996, sid 259.
- 16 J A Gripenstedt (1813–1874) tillhörde regeringen, mestadels som finansminister, mellan 1848 och 1866.
- 17 Magnusson, ibid, sid 266 och 267.
- 18 Detta behandlas utförligt av L Schön i en essä, ”Omvandling och internationellt beroende”, som börjar just med frågan ”Varför blev Sverige inte ett u-land?” Se Hedenborg & Morell (red) 2006, sid 397-421. Det behandlas också i Schön 2007.
- 19 Heckscher 1941.
- 20 *SO Direkt Geografi, Ämnesboken*, sid 370–379.
- 21 Ibid, sid 372.
- 22 Då hade landet inga kolonier att plundra och det blivande Holland skulle lite senare tvingas till ett åttioårigt krig för att frigöra sig från det spanska väldet (1568–1648).
- 23 Ibid, sid 380.
- 24 Ibid, sid 394.
- 25 *SO Direkt Geografi*, ibid, sid 394.
- 26 *Internationellt program för Vänsterpartiet*, sid 2 och 6.
- 27 Skolverkets Vägledningskansli, 2 november 2006.
- 28 *SO Direkt Geografi*, ibid, sid 391.
- 29 Ibid, sid 389.

- 30 Ibid, sid 390.
- 31 Begreppet kreationism refererar i vanliga fall till de religiösa skapelseberättelserna som utgår från en gudomlig skapelseakt, en kreation, som inte kan förklaras eller har något att göra med den vetenskapliga förklaringen, evolutionsteorin, om arternas och därmed människans utveckling. Jag använder det analoga begreppet *politisk kreationism* för att referera till de uppfattningar enligt vilka välståndet är en produkt av politiska beslut, ett slags politisk kreation, som ofta helt frigörs från all koppling till de produktiva verksamheterna.
- 32 Det motsvarar i *SO Direkt Historia, Ämnesboken*, sidorna 280-301 ("Sverige under 1800-talet"), sid 396-413 ("Sverige 1900-1945") och sid 432-453 ("Sverige efter 1945").
- 33 Se Sjöberg i Hedenborg & Morell (red) 2006.
- 34 Schön, ibid, sid 63.
- 35 Det enda som nämns i denna riktning är skråväsendets avskaffande 1846, men då som en del av ett avsnitt om ökade jämställdhet (sid 292).
- 36 Det gäller som bekant medverkan i en lång rad myndighetsstyrelser samt arbetsdomstolarna. För mer detaljer se Rothstein & Bergström 1999.
- 37 *SO Direkt Historia, Ämnesboken*, sid 398 och 405.
- 38 Lundh 1987. För en senare analys se Lundh 2002.
- 39 De Geer 1992, sid 55.
- 40 För en vidare analys kan jag hänvisa till min egen bok, *Paradoxen SAF och den svenska modellens uppgång och fall*.
- 41 Det gäller i detta fall manliga industriarbetare. Den sammanlagda ökningen av reallönerna ligger på anmärkningsvärda 170 procent 1860-1910. Ökningen 1910-1960 stannar på 110 procent. Se Holmberg 1963, sid 41, tabell 8. Se också Rojas 1999, sid 30.
- 42 Heckscher, ibid, sid 347.
- 43 *SO Direkt Historia, Ämnesboken*, ibid, sid 406.
- 44 Magnusson, ibid, sid 404.
- 45 Wigforss 1954, sid 296.
- 46 Se Therborn 1989.
- 47 Holmberg, ibid, sid 224, tabell 42.
- 48 Dahmén 1950. Detta verk har påverkat flera generationer av ekonomhistoriken och historiskt intresserade nationalekonomer.
- 49 Dahmén 1985, sid 39 och 40.
- 50 Schön 2007, sid 349.
- 51 Socialdemokraterna, *Vår historia*.
- 52 Socialdemokraterna, ibid.
- 53 *SO-S Historia – Ämnesboken*, ibid, sid 244 och 245.
- 54 Magnusson, ibid, sid 339.
- 55 Holmberg, ibid, sid 40 och 41,
- 56 *SO-S Historia – Ämnesboken*, ibid, sid 297-300.
- 57 Lundberg 1983, sid 109.
- 58 Schön, ibid, sid 349.
- 59 *SO-S Historia – Ämnesboken*, ibid, sid 341.
- 60 *SO-S Historia – Ämnesboken*, ibid, sid 345.
- 61 Se Invest in Sweden Agency, <http://www.isa.se/templates/News____62681.aspx>.
- 62 Uppgifterna kommer från Staffan Sundin 2006.
- 63 *Levande historia* 7-9, ibid, sid 395.
- 64 Linderborg 2002, sid 456.
- 65 Ibid, sid 330 och 331.